
Zbornik za umetnostno zgodovino

Archives d'histoire de l'art

Art History Journal

Izhaja od / Publié depuis / Published Since 1921

Nova vrsta / Nouvelle série / New Series LX–LXI

Ljubljana 2024–2025

ZBORNİK ZA UMETNOSTNO ZGODOVINO N.S. LX–LXI/2024–2025

Izdalo in založilo / Published by

SLOVENSKO UMETNOSTNOZGODOVINSKO DRUŠTVO, LJUBLJANA
C/O FILOZOFSKA FAKULTETA UNIVERZE V LJUBLJANI
ODDELEK ZA UMETNOSTNO ZGODOVINO, AŠKERČEVA 2
SI – 1101 LJUBLJANA, SLOVENIJA

Uredniški odbor / Editorial Board

KATRA MEKE, glavna in odgovorna urednica / Editor in Chief

NEŽA ČEBRON LIPOVEC, FRANCI LAZARINI, urednika tekoče številke / Editor of the Current
Volume

NEŽA ČEBRON LIPOVEC, NATAŠA IVANOVIČ, MATEJ KLEMENČIČ,
FRANCI LAZARINI, HELENA SERAŽIN, KATARINA ŠMID, SAMO ŠTEFANAC

Mednarodni svetovalni odbor / International Advisory Board

LINDA BOREAN, FRANCESCO CAGLIOTI, NINA KUDIŠ, VLADIMIR MARKOVIČ,
INGEBORG SCHEMPER SPARHOLZ, CARL BRANDON STREHLKE

Tehnična urednica / Production Editor

SARA TURK

Lektoriranje / Language Editing

KATJA KRIŽNIK JERAJ (SLOVENŠČINA), JOSH ROCCHIO (ANGLEŠČINA)

Prevajalci povzetkov in sinopsisov / Translators for Summaries and Abstracts

KATJA URŠIČ (NEMŠČINA)

Oblikovanje in postavitve / Design and Typesetting

STUDIOBOTAS

Tisk / Printing

TISKARNA KNJIGOVEZNICA RADOVLJICA

Naklada / Number of Copies Printed

300 IZVODOV

Indeksirano v / Indexed by

BHA, FRANCIS, SCOPUS

ZA AVTORSKE PRAVICE REPRODUKCIJ ODGOVARJAJO AVTORJI OBJAVLJENIH
PRISPEVKOV.

ISSN 0351-224X

ZBORNİK ZA UMETNOSTNO ZGODOVINO JE DEL PROGRAMA SLOVENSKEGA
UMETNOSTNOZGODOVINSKEGA DRUŠTVA, KI GA SOFINANCIRA MINISTRSTVO
ZA KULTURO REPUBLIKE SLOVENIJE. IZHAJA OB FINANČNI PODPORI
JAVNE AGENCIJE ZA ZNANSTVENORAZISKOVALNO IN INOVACIJSKO
DEJAVNOST REPUBLIKE SLOVENIJE.

Kazalo / Contents

RAZPRAVE IN ČLANKI / ESSAYS AND ARTICLES

KATARINA ŠMID

Spinario on a Limestone Relief in Apsorus

Motiv Spinaria na apnenčastem reliefu v Apsoru

9

RENATA NOVAK KLEMENČIČ

Koprška Marijina rotunda: od izročila k virom

La rotonda di Santa Maria a Capodistria:

un'analisi tra tradizione e fonti storiche

25

NIKA LEBEN

Nova spoznanja o stavbnem razvoju cerkve

Marijinega vnebovzetja na Blejskem otoku

Neue Erkenntnisse zur architektonischen Entwicklung

der Kirche Mariä Himmelfahrt auf der Insel Bled

45

MOJCA JENKO

Doslej spregledana estetika Veita Stossa. Križani iz Dramelj

Ein bisher unbeachtete Werk von Veit Stoss in Slowenien.

Das Kruzifix aus Dramlje

73

MAGDALENA MEZEG

Marija, ki doji dete: kretsko-beneška ikona iz Narodne galerije

Nursing Madonna: Creto-Venetian Icon from the National Gallery

of Slovenia

103

FRANČIŠKA ORAŽEM

O avtorstvu in provenienci velikega oltarja
iz podružnične cerkve sv. Jožefa nad Preserjem
*On the Authorship and Provenance of the High Altar
from the Filial Church of St. Joseph above Preserje*

133

MIHA VALANT

Neuresničene vizije: kranjski slikarji in natečaj
za veliki zastor Deželnega gledališča v Ljubljani leta 1891
*Unrealized Visions: Carniolan Painters and the 1891
Competition for the Provincial Theatre Curtain in Ljubljana*

159

TINA POTOČNIK

Post-World War II Architectural Creations and the Treatment
of Historical Built Fabric: Edvard Ravnikar's Revolution Square
Complex in Ljubljana
*Povojna arhitektura in odnos do historičnega grajenega tkiva:
Ravnikarjev kompleks Trga revolucije v Ljubljani*

191

GOJKO ZUPAN

Nace Šumi – človek slovenske kulture do mature.
In principio erat Dachau I
*Nace Šumi – a Man of Slovene Culture to Matriculation.
In principio erat Dachau I*

219

IN MEMORIAM

MOJCA JENKO

Ksenija Rozman

245

Nova spoznanja o stavbnem razvoju cerkve Marijinega vnebovzetja na Blejskem otoku

NIKA LEBEN

Zadnja prenova cerkve Marijinega vnebovzetja na Blejskem otoku med letoma 2016 in 2018, ki jo je vodila Župnija Bled, ter pregled bogatega arhiva v Briksnu¹ sta obogatila naše védenje o stavbni zgodovini tega izjemnega kulturnega spomenika, čeprav številna vprašanja še vedno ostajajo neodgovorjena.

Romanika

Arheološke raziskave na Blejskem otoku med letoma 1962 in 1965, ki jih je vodil arheolog Vinko Šribar v okviru Centra za zgodnje srednjeveške in staroslovanske študije pri Narodnem muzeju v Ljubljani, so razkrile, da je bil otok poseljen vse od osmega oziroma sedmega stoletja pred našim štetjem.² Najpomembnejše odkritje teh raziskav je bila najdba obsežnega grobišča z več kot sto grobovi iz devetega in desetega stoletja našega štetja, ki sodi v krog ketlaške kulturne skupine, odkopani pa so bili tudi temelji dveh ali treh faz predhodnic sedanje Marijine cerkve.³ Zadnja naj bi bila triladijska z dvema apsidama.⁴ Natančneje je rekonstrukcija stavbnih tlorisov dveh predromanskih faz s polkrožno apsidno in mlajše romanske faze s podkvasto apsidno analizirana v prispevku Benjamina Štularja v zborniku o srednje-

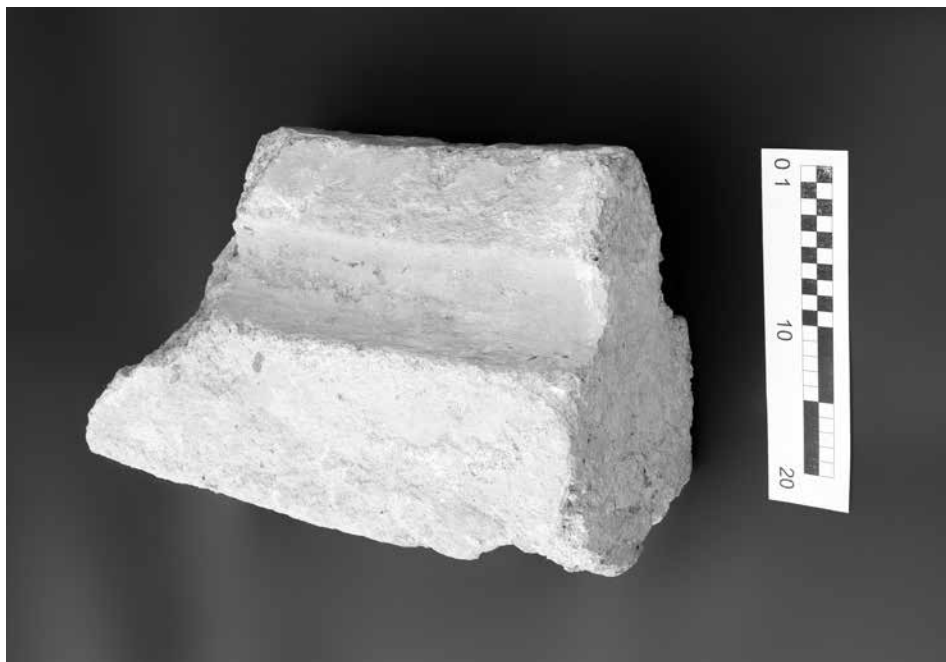
V času nastajanja pričujočega prispevka vsa poročila del v cerkvi Marijinega Vnebovzetja na Blejskem otoku še niso bila zbrana v arhivu odgovornega zavoda, zaradi moje vloge odgovorne konservatorke med potekom del pa mi je bil omogočen dostop do informacij o poteku del in njenih izvajalcih, ki jih v članku tudi navajam.

¹ Diözesanarchiv, Das Hofarchiv, H.A., Hofburg, *Brixen*.

² Vinko ŠRIBAR, *Blejski otok: oris zgodovine*, Bled 1971, pp. 10–11.

³ ŠRIBAR 1971, cit. n. 2, pp. 12, 16.

⁴ ŠRIBAR 1971, cit. n. 2, pp. 21–22.

1. Odlomek rebra, najdenega v prostoru pod prezbiterijem cerkve Marijinega vnebovzetja

veškem Blejskem otoku na osnovi arheoloških virov iz leta 2020,⁵ v katerem Štular dopušča možnost lesenih oziroma delno lesenih predhodnic sedanje cerkve, ladjo s podkvasto apsido uvršča v zadnjo romansko fazo, triladijske notranjosti z dvema apsidama pa ne omenja.⁶ Cerkev naj bi povečali briksenski škofje, ki so posest dobili v dar leta 1004 od cesarja Henrika II., z nadaljnjimi darovnicami do leta 1073 pa so postali tudi zemljiški gospodje z obsežno posestjo v Gornjesavski dolini. Škofji so iz svojih vrst imenovali na otoku prošta, ki je bil ponavadi najstarejši kanonik briksenske škofije.⁷ V pisanih virih se kapela (cerkev), sprva posvečena Marijinemu

⁵ Benjamin ŠTULAR, Stavbna analiza, *Srednjeveški Blejski otok v arheoloških virih* (ed. Benjamin Štular), Ljubljana 2020 (Opera Instituti Archeologici Sloveniae, 42), pp. 129–135.

⁶ S konservatorskega vidika se pri analizi Benjamin ŠTULARJA 2020, cit. n. 5, pp. 129–135, poraja dvom o možnosti lesene ladje z zidano apsido, kot tudi, da je podkvasta apsida mlajša od polkrožnih apsid.

⁷ Janez HÖFLER, *Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem. Pražupniji Radovljica in Kranj*, Ljubljana 1988 (Acta Ecclesiastica Sloveniae, 10), pp. 224, 225: »cerkev so morali namreč briksenski škofje po podelitvi Bleda obnoviti in pri njej ustanoviti duhovniško službo, sicer si ne bi mogli kasneje lastiti njenih patronskih in drugih pravic«.

2. Piramidasta konzola, najdena v prostoru pod prezbiterijem cerkve Marijinega vnebovzetja

rojstvu, omenja prvič leta 1185,⁸ ko je brixenski škof Henrik iz Berchtesgadna na prošnjo tamkajšnjega prošta cerkvi potrdil njene darove.⁹ V okviru omenjene listine naj bi se zgodila naslednja večja prezidava cerkve (škof je nagovarjal dobrotnike k prispevkom za prezidavo), ki je bila končana okoli leta 1245.¹⁰ Na osnovi Šribarjevega zapisa naj bi staro cerkev razširili proti jugu v triladijsko baziliko z dvema polkrožnima apsidama. Južna ladijska stena naj bi bila ohranjena v zidovih sedanje cerkvene arhitekture, vendar zanesljivih dokazov ali pisnih virov za to domnevo ni. Med dosedanjimi prenovami cerkvene fasade namreč ni bila dokumentirana za romaniko značilna plastovita zidava, res pa je, da sistematične sondažne raziskave zaradi varovanja recentnih ometov doslej niso bile opravljene. Morda bi bil še najbolj verodostojen dokaz poznoromanske faze okence med južno kapelo in slavo-ločno steno, ki bi ga po analogijah datirali v čas prehoda med romaniko in gotiko

⁸ HÖFLER 1988, cit. n. 7, p. 224.

⁹ Janez HÖFLER, *O prvih cerkvah in župnijah na Slovenskem*, Ljubljana 2013, p. 211.

¹⁰ Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Restavratorski center, ZVKDS RC, Mapa 01, *Konservatorski načrt za obnovo cerkve Marijinega vnebovzetja na Bledu EŠD 25*, 2014. p. 16. Glej tudi ŠRIBAR 1971, cit. n. 2.

3. Gotski sklepnik v zapisih
župnika Frana Avsca ob
obisku blejske otoške
cerkve, 1921–1931.
Ljubljana, Nadškofijski arhiv

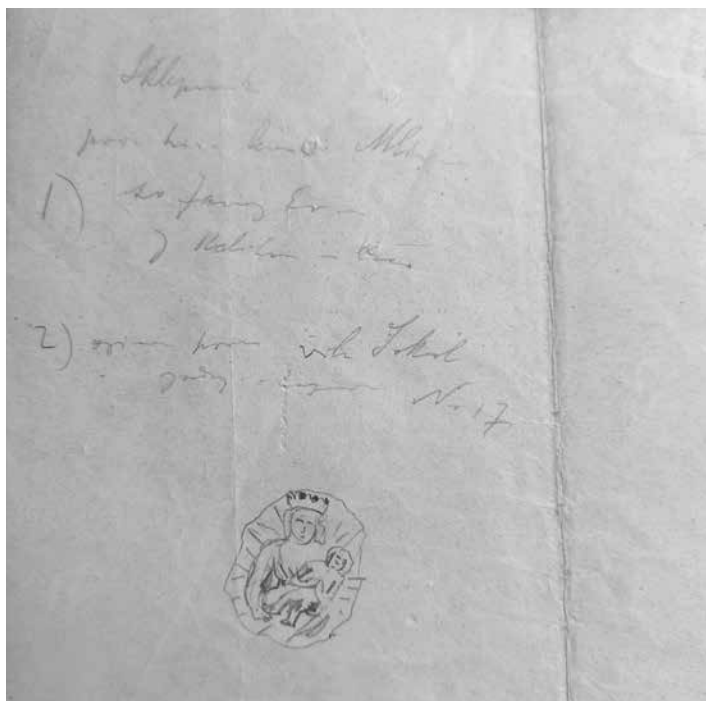

oziroma v drugo polovico 13. stoletja.¹¹ Glede na Šribarjevo domnevo o triladijski zasnovi z dvema apsidama smo preverili možnost tretje, južne apside v gotski južni zakristiji, saj romanska zasnova z dvema apsidama na Gorenjskem doslej še ni dokumentirana.¹² Oktobra 2016 je bilo zato opravljeno arheološko sondiranje v zakristiji na južni strani prezbitorija, kjer naj bi bila tretja apside, vendar so bile sonde glede materialnih ostankov cerkvenih predhodnic negativne, zato obseg zadnje romanske faze ostaja vprašljiv.¹³

¹¹ Nika LEBEN, Cerkev sv. Nikolaja v Spodnjih Bitnjah, od antike do baroka, *Kranjski zbornik* 2000, Kranj 2000, pp. 223–234: cerkev je datirana med 1275 in 1300; okenca v prezbitoriju so še romansko občutena, vendar ima srednje že zgodnjegotsko krogovičje tako kot prezentirano okno ob gotski zakristiji na otoku.

¹² Poleg enoladijskih zasnov z eno apsidno na Gorenjskem (kapela sv. Petra v Stražišču pri Kranju, Cerkev sv. Marka v Vrbi, predhodnica sv. Katarine v Srednji vasi pri Šenčurju (prezentirana v ladji sedanje cerkve)) ali s kvadratnim prezbitorijem (Sv. Neža na Golčaju, sv. Primož nad Kamnikom, Gabrška gora, sv. Marjeta na Šmarjetni Gori, sv. Anton v Špitaliču) so triladijske imele navadno tri apsidalne zaključke (Stara Loka, Mošnje, Stična).

¹³ Glej Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Kranj, ZVKDS OE Kranj, Draško Josipović, Poročilo o opravljeni arheološki raziskavi v mali zakristiji cerkve Marijinega vnebovzeta na Blejskem otoku, oktober 2016, št. spisa 35101 – 0742/2016-4, p. 28: Josipović zapiše: »na prostoru male zakristije, predvsem ob zahodnem temelju ni prisotnih arheoloških ostalin, ki bi lahko bile z načrtovanimi posegi poškodovane«. Odkritih pa je bilo nekaj skeletov.

4. Zapis župnika Frana Avsca o sklepnikih ob obisku blejske otoške cerkve, 1921–1931. Ljubljana, Nadškofijski arhiv

Gotika

Več vprašanj se pojavlja tudi ob proučevanju gotske faze. Presentacija več faz oken-skih odprtih na južni fasadi cerkvene ladje, odprtih ob povojni obnovi cerkve, del pre-zentiranih starejših ometov na severni ladijski fasadi ter fragmenti gotskih fresk, od-kritih pod baročno prižnico na severni ladijski steni¹⁴ ter na južni ladijski fasadi¹⁵ pod prizidano južno kapelo dokazujejo, da je ladja obstoječe cerkve v jedru gotska, verje-tno zgrajena v dveh fazah. Starejšo fazo dokazujeta letnica posvetitve novozgrajenega prezbiterija - kora in oltarja – leta 1465 5/12 po ljubljanskem škofu Žigi Lambergu,¹⁶ iz česar lahko sklepamo, da so nov gotski prezbiterij prizidali k starejši ladji.

Obliko novozgrajenega gotskega prezbiterija dokazujejo prezentirane sonde v severni zakristiji: zalom v tristrani zaključek ter portal z za Gorenjsko najbolj raz-

¹⁴ Fragment gotske freske z neidentificirano vsebino, odkrit ob sanaciji notranjosti 2021/23, je re-stavriran *in situ*. Izvedba Restavratorski center ZVKDS.

¹⁵ Fragmenti, odkriti ob obnovi fasade, so bili sneti in restavrirani v Restavratorskem centru ZVKDS. Kot tabelne slike so predstavljeni na razstavi v prvem nadstropju Proštije.

¹⁶ HÖFLER 2013, cit. n. 9, p. 213.

5. Gotski sklepnik moža s pokrivalom (Henrik II. z žezlom ?). Bled, Proštija

širjeno gotško arhitekturno poslikavo v oker tonu z belo-črno črtno delitvijo,¹⁷ ki je bila med zadnjo prenovno odkrita tudi na fasadi gotške južne zakristije.

Novi prezbiterij je bil nesporno obokan z rebrastim obokom, ki je slonel na služnikih s geometričnimi, piramidastimi konzolami. Oris sredinskega, do srede stene segajočega služnika s piramidasto konzolo, odstranjenega med barokizacijo, je ohranjen na severni steni prezbiterija. Med ostanki gotških fragmentov fresk, ki so jih shranili ob prenovi v šestdesetih letih 20. stoletja, pa sta tudi kos rebra in konzola, ki potrjujeta prisotnost rebrastega oboka (sl. 1, 2). Gre za najbolj razširjen tip gotških reber,¹⁸ ki se pojavlja od 14. pa vse do 16. stoletja s porezanimi

¹⁷ Rožnati belež, viden na sondah, je sekundaren.

¹⁸ ZVKDS RC, Popis arheoloških fragmentov iz cerkve Marijinega vnebovzetja, Ljubljana, januar 2021.

vogali in obojestranskim žlebom. Prezbitarij je bil bodisi križnorebrasto ali zvezdasto obokan, kar bi lahko sklepali po ohranjenih sklepnikih. Po Avščevem zapisu ob obisku otoške cerkve v letih od 1921 do 1931¹⁹ so se ohranili trije figuralni temenski sklepniki (sl. 3, 4). Prvi z upodobitvijo moža s pokrivalom (sl. 5), morda Henrika II. z žezlom (?) je vzidan v vzhodno fasado baročnega prezbitarija,²⁰ druga dva s podobo Janeza Evangelista s kelihom in kačo, ki so ga hranili na Mlinem, ter Marije z Jezusom, ki so ga hranili pri vili Sokol, Vidovdanska cesta št. 17²¹ na Bledu, pa sta najverjetneje izgubljena. Ohranjeni sklepnik so restavratorji med zadnjo prenovo izluščili iz stene in nadomestili s kopijo,²² original pa je predstavljen na razstavi v podstrešnem prostoru Proštije. Ker ima sklepnik osem nastavkov za rebra (dejansko je ohranjenih šest), gre lahko le za temenski sklepnik zvezdastega ali različice zvezdastega oboka. Koliko nastavkov za rebra sta imela izgubljena sklepnika, ni mogoče ugotoviti, zato ostaja obočna shema prezbitarija iz srede 15. stoletja nedorečena. Ohranjeni sklepnik bi lahko bil tudi del nekdanjega zvezdastega ladijskega oboka, za katerega pa ni nobenih oprijemljivih dokazov niti na ladijskih stenah na podstrešju, dokumentiranih leta 2007,²³ niti v tleh,²⁴ nenazadnje pa bi lahko sklepnik prinesli na otok ob barokizaciji cerkvene ladje sv. Martina pod gradom.²⁵

Cerkev so ponovno popravljali po letu 1475, ko je na prošnjo kasnejšega stolnega prošta in radovljiškega župnika Petra Knauerja cerkev dobila odpustke iz Rima za vzdrževanje in popravila,²⁶ ter po potresih let 1509 in 1511. Ali so ladjo takrat temeljito prezidali in morda na novo obokali, ni znano, nedvomno pa so bila popravila obsežna, saj jo je leta 1523 ponovno posvetil ljubljanski škof Krištof Ravbar.²⁷

¹⁹ Nadškofijski arhiv Ljubljana, NŠAL, Fran. Avsec, Župnija Bled, 1921, 1922, 1925, 1931.

²⁰ Original je bil med obnovo cerkvene fasade v letih 2016/17 zamenjan s kopijo.

²¹ Avšcev zapis je zelo slabo čitljiv, tako da podatki niso povsem verodostojni: Avsec je zrisal skici Marijinega sklepnika in Moža s pokrivalom, sklepnik Janeza Evangelista pa je omenjen v besedilu.

²² Izvedba Gnom d.o.o., Šentvid pri Stični 12B, 1296 Šentvid pri Stični.

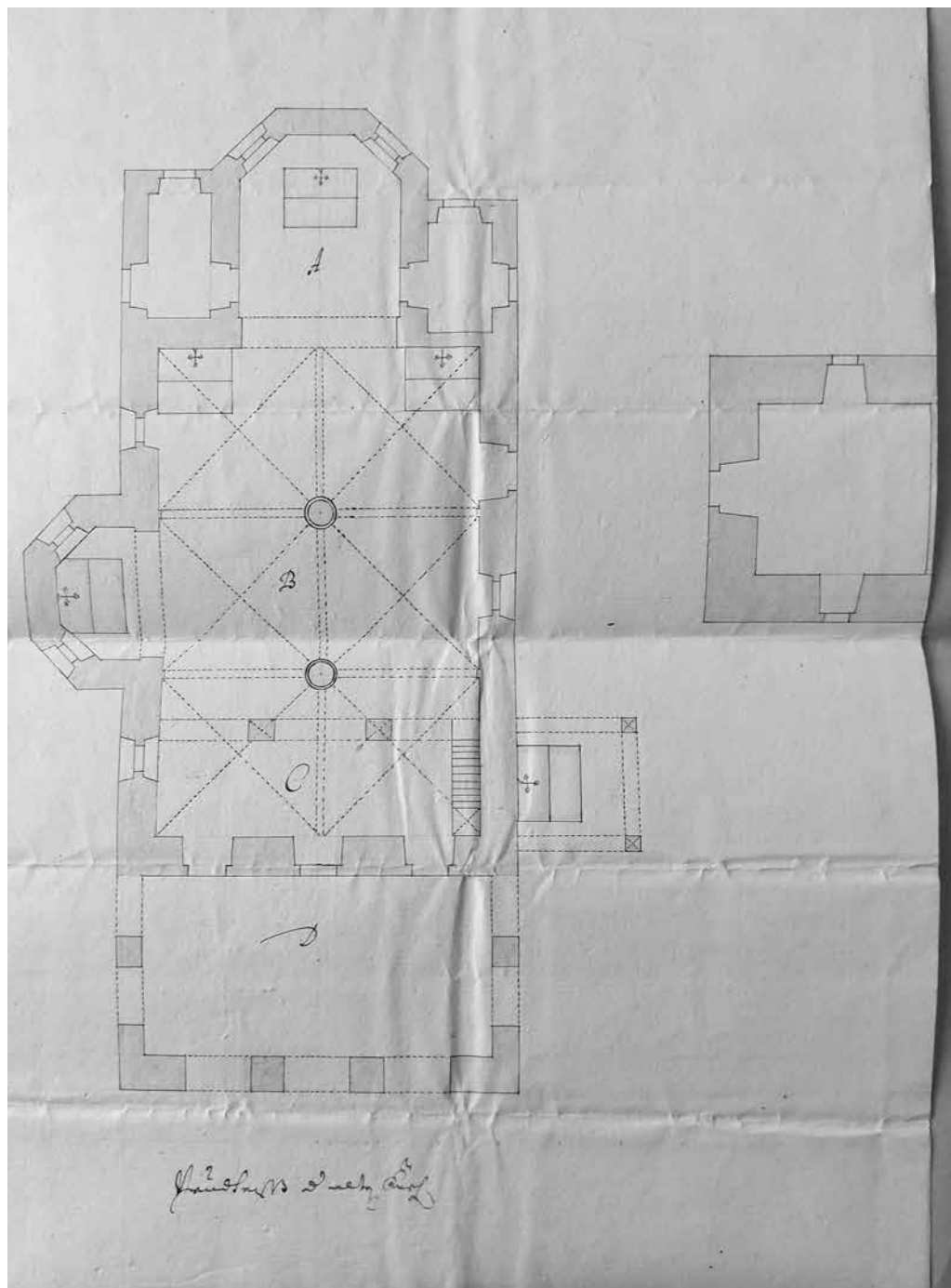
²³ Dokumentacija v osebni arhivu avtorice N. Leben.

²⁴ Arheološke raziskave na Blejskem otoku od 1962 do 1965 pod vodstvom Vinka Šribarja. Dokumentacijo hrani Narodni muzej Slovenije: Generalni načrt raziskanega območja (arhiv št. Rn 235 in Rn 236), glej tudi fotografijo ladijske notranjosti po arheološki raziskavi (negativ št. 19675).

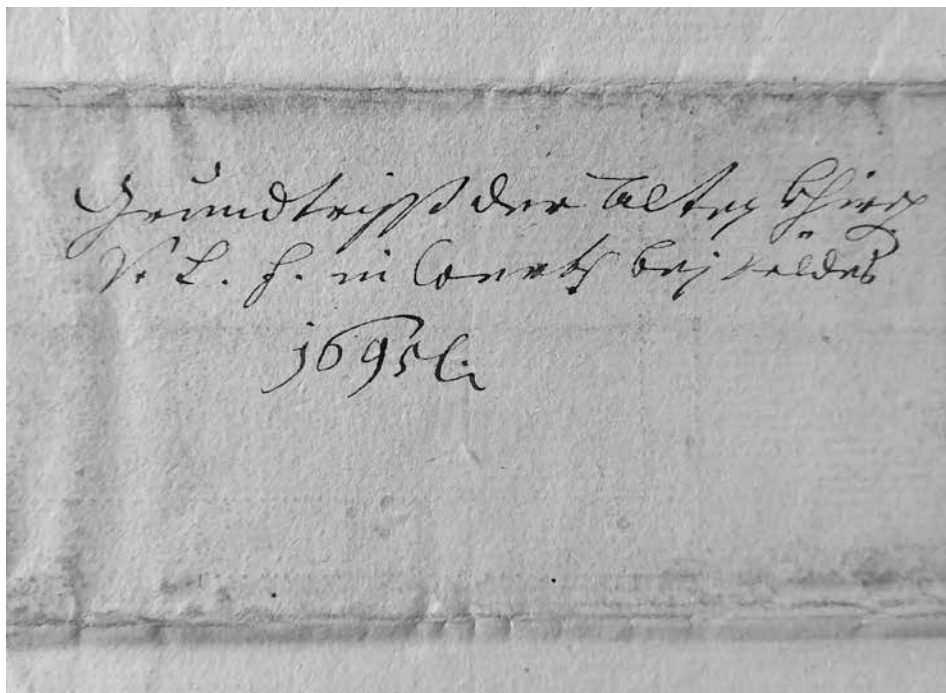
²⁵ Janez HÖFLER, O umetnostnih spomenikih srednjega veka v Blejskem kotu, *Kronika*, XXXII/2–3, 1984, p. 132.

²⁶ HÖFLER 1988, cit. n. 7, pp. 224–225.

²⁷ HÖFLER 1984, cit. n. 24, p. 132.

6. Floris cerkve pred barokizacijo: lice, 1695. Briksen, Diözesanarchiv

7. Tloris cerkve pred barokizacijo: hrbtna stran, 1695. Briksen, Diözesanarchiv

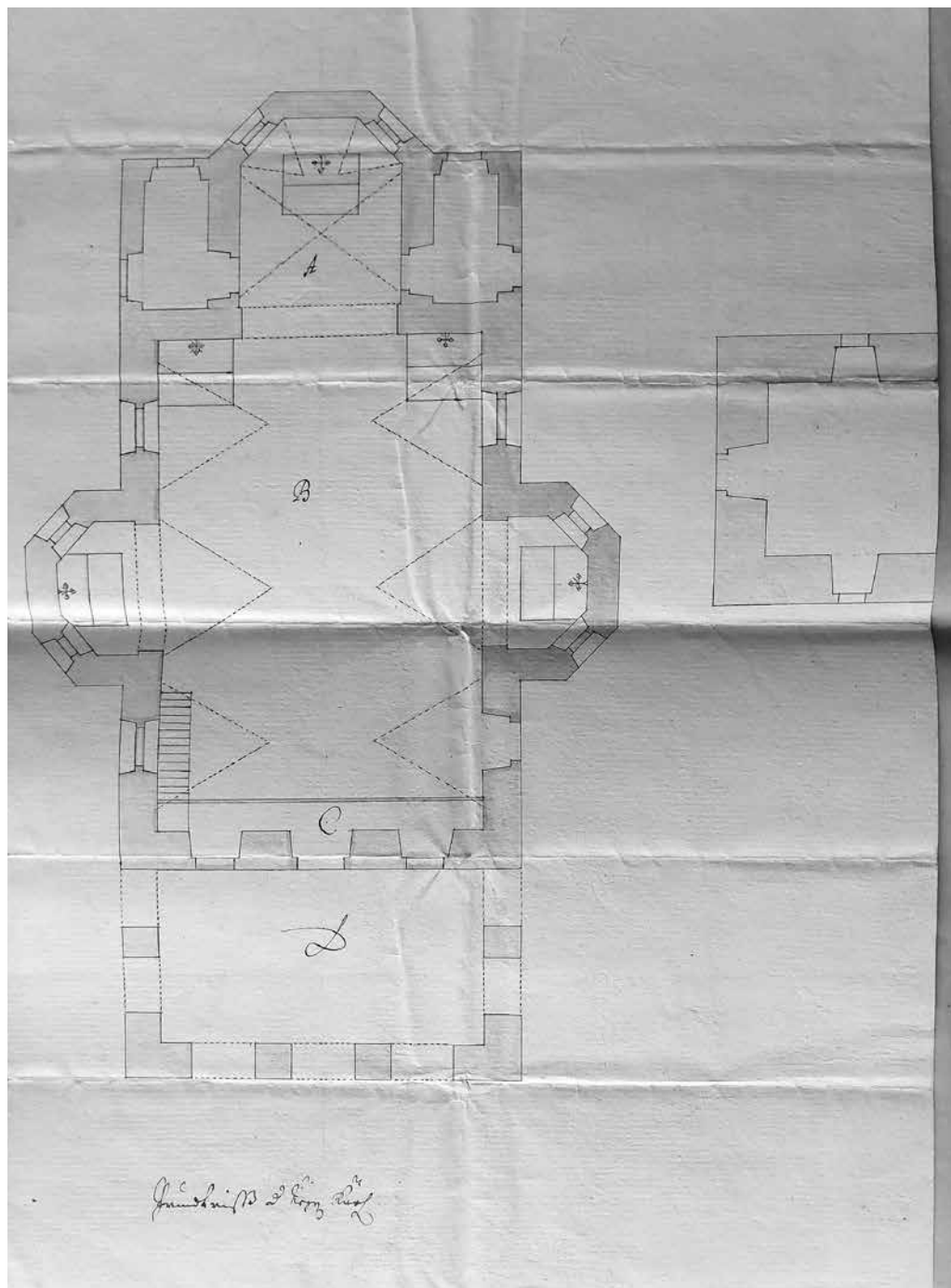
Edina vira za rekonstrukcijo zadnje gotske faze pred barokizacijo konec 17. stoletja sta Hrenov zapis v vizitacijah iz leta 1601²⁸ ali 1624,²⁹ ki je še videl obokan kor in obokano ladjo, menda predeljeno z dvema stebroma (zapisnik ob tej omembi je poškodovan) in načrt italijanskega stavbenika Francesca Ferrate³⁰ za barokizacijo cerkve iz leta 1695³¹ v briksenskem škofijskem arhivu. Načrt obsega dva kolorirana lista s tlorisom gotske (stare) in barokizirane (nove) cerkve. Oba lista imata na licu pod tlorisom zapis, da gre za staro oziroma novo cerkev, na hrbtni strani pa sta poleg navedbe cerkve oba lista datirana z letnico 1695 (sl. 6–9).

²⁸ HÖFLER 1984, cit. n. 24, p. 132.

²⁹ Metod BENEDIK – Angel KRALJ, Škofijske vizitacije Tomaža Hrena 1597–1629 in poročilo Apostolskemu sedežu o stnju škofije leta 1607, *Acta Ecclesiastica Sloveniae*, XX, 1988, p. 13. Po tem viru je Hren vizitiral leta 1601 župnije radovljiškega arhidiakonata; obiskal je vikariate Bela Peč, Kranjska Gora, Jesenice, Srednja vas v Bohinju, Radovljica in Kropa, medtem ko se Bled omenja kasneje, leta 1624.

³⁰ H.A., Hofakten, Hofraths Protocol HP, 1693–1695, HRP 57 (1695 IX 3), pp. 681–682.

³¹ H.A., Hofakten, 22577.

8. Tloris cerkve z barokizacijo: lice, 1695. Briksen, Diözesanarchiv

Tloris stare cerkve jasno dokazuje (sl. 6, 7),³² da je bila zadnja faza v arhitekturnem razvoju pred barokizacijo dvoladijska dvoranska cerkev s tristrano sklenjenim prezbitერიem, ob katerem sta ob južno steno prezbitერიja prislonjena manjša gotska³³ zakristija in večja zakristija ob severni steni, ki s svojo severno steno ni presejala severne ladijske stene, proti vzhodu pa se je zaključila ob zalomu prezbitერიja.

Ob severni ladijski steni je že prizidana baročna kapela (na osnovi arhivskih virov iz leta 1687),³⁴ ob južni ladijski steni pa je berljiva lokacija zunanjega oltarja sv. Mihaela, ki ga je štítil domnevno lesen nadstrešek s streho, podprto z dvema stebroma. Ob zahodni fasadi je odprta lopa z vogalnima slopoma, med katerima so štírtje kvadratni stebri oziroma slopi (dva na daljši stranici in po eden na krajših stranicah). Iz lope se v ladjo odpirata dva vhoda, tretji pa je v južni ladijski steni.

Tloris gotske faze z dvema stebroma v osi, ki podpirata obok, členjen v tri traveje s po dvema križnima poljema, potrjuje Hrenovo domnevo o dvoladijski, dvoranski zasnovi cerkvene ladje. Členitev na traveje je izrisana s po dvema črtama z obarvanim vmesnim poljem, križni oboki pa so zarisani z enojno črto, tako da lahko sklepamo, da gre pri mrežastem oboku bodisi za kombinacijo masivnejših in finejših reber (primer sv. Ahaca v Malem Ločniku), dopušča pa se tudi možnost delitve v traveje z rebri. Znotraj travej so polja obokana s križnogrebenastim obokom. Ker v barokizirani ladji, ki je bila po Avščevi risbi prereza cerkvene ladje konec 17. stoletja za približno 1 m nadzidana,³⁵ ni nobenih sledov gotskega oboka, ostaja oblikovanje oboka nedorečeno. Manj verjetno je, da bi bila ladja obokana z zvezdastim obokom kot pri sv. Petru na Gori nad Begunjami ali pri Sv. Primožu nad Kamnikom (obe po letu 1500),³⁶ v katerega bi lahko brez dvoma vkomponirali ohranjeni sklepnik z osmimi nastavki reber, saj stavbenik pri načrtu obstoječega stanja verjetno ne bi zrisal poenostavljenega oboka, posebno še, ker so načrte potrjevali v Briksnu. Pojavljajo se tudi nekatere primerjave s cerkvijo sv. Pankracija

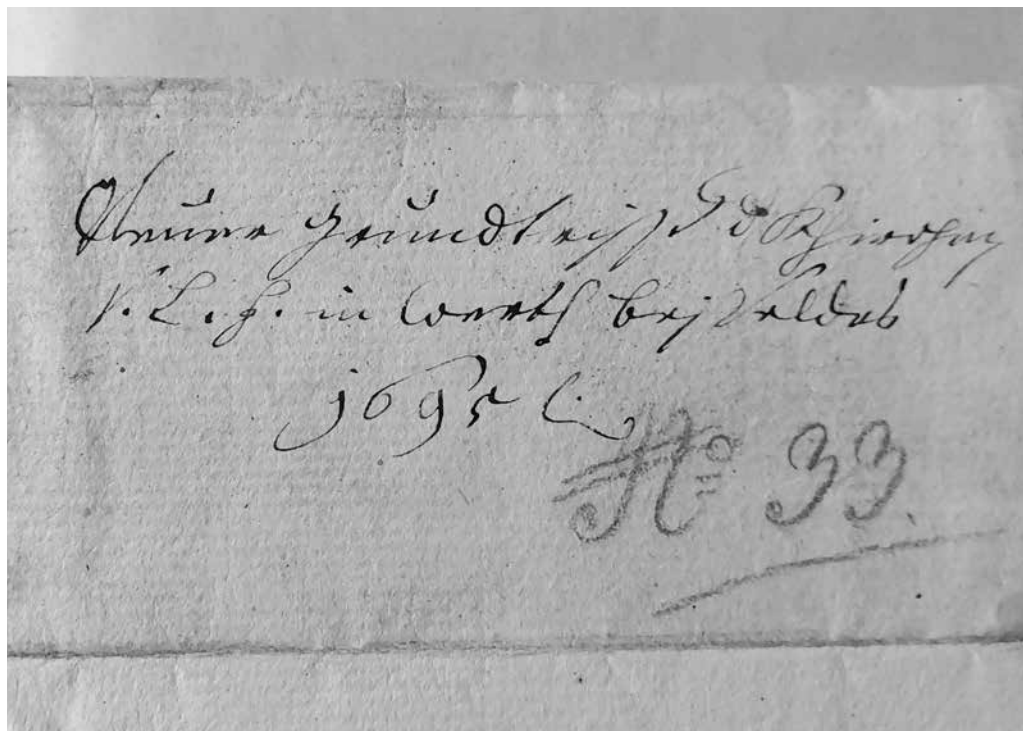
³² Janez HÖFLER 1984, cit. n. 24, p. 132, navaja, da jo je gotsko videl še Tomaž Hren ob vizitaciji 1601. Kor je bil obokan, ladja menda tudi (morda celo z dvema stebroma predeljena v dve ladji; žal je zapisnik tu poškodovan), notranjščina pa v celoti poslikana. V izvirniku se Hrenov zapis glasi: *Chorus et Navis Ecclesiae cum fornice duabus columnis intermedijs ...* (? od tu naprej odtrgano) *totum pulchre depicta* (navajam po HÖFLER 1984, cit. n. 24, p. 132). Kdaj je Hren vizitiral otoško cerkev ni povsem jasno, po Höflerju (Ibid.) leta 1601, po BENEDIKU cit. n. 28, p. 13 pa leta 1624.

³³ Gotsko poreklo zakristije dokazuje arhitekturna poslikava v oker tonu, odkrita in restavrirana 2017.

³⁴ H.A., Hofakten, 21259.

³⁵ NŠAL, Fran Avsec, Župnija Bled, 1921, 1922, 1925, 1931.

³⁶ Ivan KOMELJ, *Gotska arhitektura na Slovenskem*, Ljubljana 1973, p. 275.

9. Tloris cerkve z barokizacijo: hrbtna stran, 1695. Briksen, Diözesanarchiv

nad Slovenj Gradcem,³⁷ zlasti z zgodnjo dvoransko zasnovo iz srede 13. stoletja, kar pa bi zahtevalo podrobnejše analize, še posebej zato, ker nimamo oprijemljivih podatkov o stebrih.

Ob zahodni ladijski steni je lociran pevski kor, ki ga podpirata dva slopa. Dostop nanj je omogočen po notranjih enoramnih lesenih stopnicah na južni strani. Ladjo so razsvetljevala štiri okna: dve v severni steni, eno v južni steni, okno pa je bilo tudi med obema vhodoma v lopi, na mestu glavnega vhoda v cerkveno ladjo.

Na tlorisu je označenih pet oltarjev: glavni Marijin v prezbiteriju, stranska oltarja sv. Magdalene in sv. Blaža ob slavoločni steni, oltar sv. Ane v severni kapeli in že prej omenjeni zunanji oltar sv. Mihaela. Oltar sv. Helene iz mavca na tlorisu ni označen.

³⁷ Marijan ZADNIKAR, Srednjeveška arhitektura na Gradu pri Slovenjem Gradcu v luči zgodovine in novih odkritij, *Preden odidem: dva ducata izbranih del iz štirih desetletij*, Ljubljana 1998, pp. 37–50.

10. Hofraths Protocol, 1693–1695. Briksen, Diözesanarchiv

Barok

Na drugem listu, ki je pod tlorisom označen kot nova cerkev (sl. 8, 9), je cerkveni tloris razdeljen na: a) prezbitarij, b) ladjo, c) pevski kor in d) vhodno lopo. Iz koloriranega načrta je razvidno, da je z oker barvo označeno obstoječe stanje, z rožnato pa vsi predvideni posegi: povečave, obokanje in prezidave odprtín. Namesto zunanjega nadstreška je na nekdanji lokaciji oltarja sv. Mihaela vrisan nov vhod v cerkev, vhod ob južni, gotski zakristiji je zazidan. Oltar je postavljen v novo južno kapelo, oblikovano enako kot severna kapela. Z novo kapelo in podaljšanjem male južne zakristije proti vzhodu je tlorisna zasnova celote vsaj v načrtu postala povsem simetrična oziroma uravnotežena, čeprav južne zakristije kasneje kljub načrtu niso podaljšali³⁸. Spremembe so tudi v lopi oziroma v zahodni ladijski steni,

³⁸ Ob obnovi fasade leta 2017 so bili na vogalih odkriti naslikani gotski šivani vogali, ki so prezentirani in restavrirani; prezidave niso bile dokumentirane.

kjer sta vhoda spremenjena v okni, okno v osi pa je razširjeno v nov vhod v cerkev. V samem oblikovanju lope ni vidnih sprememb, saj so bile te narejene že prej; po zapisu v notranjosti je bil Waidmannov oratorij zgrajen leta 1667. Leta 1685 pa je škofov vizitator, kanonik dr. Konstantin Caldonazzi, ukazal povišati tla v veži in vgraditi okna,³⁹ da bi ljudje lahko videli v cerkev. V ladji sta odstranjena oba stebra, gotski obok pa je po nadzidavi⁴⁰ zamenjal baročni obok, členjen s po tremi sosvodnicami na vsaki strani. Prezidave so označene tudi na vseh šestih petah novega oboka v ladji. Pevski kor je v načrtu zmanjšan, nanj pa vodijo enoramne stopnice vzdolž severne ladijske stene.

Soglasje k načrtu za barokizacijo cerkve je ohranjeno v zbirki listin v Protokolu, na straneh 681 in 682 (sl. 10–12). V njem je zapisano, naj se nujno potrebna gradnja, kot je poudaril grajski glavar Bleda von Gallenfels, pospeši. Njegova knežja visokost glede načrta gradbenega mojstra Francesca Ferrate⁴¹ za tako dragoceno razširitev in popravilo sicer ni brez pomislekov, vendar milostno dovoljuje, da se projekt lahko nadaljuje. Obenem njegova knežja visokost ne dvomi, da bo glavar vestno skrbel, da bo material na voljo ob pravem času, da bo delo potekalo brez prekinitev in da ne bo prišlo do nepotrebnih stroškov; vse pa bo plačano v skladu z dano obljubo s 1200 fl.⁴² Z vsebino tega ukaza oz. dekreta sta bila seznanjena tako glavar kot tudi kaplan »te cerkvene kapele«.

Z gradnjo so začeli leta 1695, predvidena ocena stroškov pa je bila okoli 1200 fl.⁴³ Po kratkem času je moral oskrbnik gradnjo ustaviti, ker podložniki zaradi pomanjkanja hrane niso več hoteli opravljati dela (tlake), poleg tega so postale plače

³⁹ Baročni okni v lopi sta na tlorisu pred prenovo gotske cerkve iz leta 1695 (H.A., Hofakten, 22577) že vrisani. Prav tako severna kapela.

⁴⁰ Nadzidavo definira poleg Avščevega zapisa v izmerah cerkve iz leta 1931 tudi višina gotske freske na južnem ladijskem pročelju.

⁴¹ Stavbenik italijanskega rodu Francesco Ferrata je bil rojen leta 1659 v Milanu. Po selitvi v Ljubljano je v zadnjem desetletju 17. stoletja kot deželni stavbni mojster vodil številne pomembne gradnje, mdr. prezidavo notranjščine jugozahodnega trakta cistercijanskega samostana v Stični, v katerem so uredili osem ali devet sob in dvorano, od leta 1701 je vodil gradnjo ljubljanske stolnice po osnovnem idejnem načrtu Andrea Pozza, vendar je po sporu z zidarskim mojstrom Mihaelom Zamerlom delo na stolnici opustil. Domnevno naj bi se pri njem izučil Gregor Maček st. V letih 1701–1703 je začel prenavljati v potresih poškodovano jezuitsko cerkev sv. Jakoba, v kateri so po nadzidavi obodnih zidov obokali ladjo ter prezbiterij. Sočasno s sv. Jakobom je gradil današnji дворец Tivoli, sodeloval pa naj bi tudi pri gradnji župnijske cerkve sv. Treh kraljev nad Rovtami pri Logatcu iz leta 1698. Umrl je 18. junija 1704 v Ljubljani. Igor SAPAČ, Biografije arhitektov 18. stoletja na Slovenskem, *Arhitektura 18. stoletja na Slovenskem. Obdobje zrelega baroka*, (Ljubljana, Arhitekturni muzej Ljubljana, 10. maj–20. avgust 2007), Ljubljana 2007, p. 236.

⁴² H.A., Hofakten: Hofraths Protocol 1693–1695, HRP 57 (1695 IX 3). Za potrebe nastanka članka je vir transkribiral mag. France Baraga, iz nemščine pa ga je prevedla Urša Vidic.

⁴³ H.A., Hofakten, HP, 1693–1695: HRP 57 (1695 IX 3), pp. 681–682.

Verpflegung, peliſſon deſ. inſon
waildunmy und reparation
bordenſch. und gylt konwille
ſchaff die, das peliſſon
ſaiſſe miſſeſſe. lachyſſe
Und Jeanſſon mit d. d. d.
wanda ſy ſchiffſy oberſy
das die materialig in konſon
ſiſt bryſſeſſy und die
beſchickel. tuerel beſchickel
niſſel auf ſchiff konwille
konſy aufſchickel: und ſy
alles das gyltſy hat konſy
nach und nach aufſchickel
beſchickel wanda konſy
ſelbſt diſſel beſchickel
und das deſchickel und die

[Handwritten signature]

dnevnih delavcev predrage.⁴⁴ Dela so se nadaljevala v letih 1697 in 1698⁴⁵ ob velikem povečanju stroškov, saj je bilo za nove oltarje ter razširitev cerkve porabljenih več kot 4000 fl.⁴⁶ Obnova cerkvene notranjosti je bila zaključena z novimi ometi leta 1704. Stroški zanje so bili 202 fl. 36 kr.⁴⁷

Severna zakristija je bila v današnjem obsegu povečana leta 1707 po pritožbi kaplana Luke Polenca, poslani v Briksen, da je stara zakristija zelo preprosta in majhna.⁴⁸ Načrti za povečanje niso ohranjeni.

V cerkvenih računih iz leta 1712 se med izdatki za cerkev ponovno pojavljajo gradbena dela v vrednosti 381 fl. 53 kr.⁴⁹ Na kaj se dela nanašajo, iz računov ni razvidno. Stroški za gradbeni material v višini 381 fl. se omenjajo tudi v naslednjem letu 1713.⁵⁰

Sedanje polžaste stopnice na pevski kor so iz leta 1785. Namesto nerodno postavljenih stopnic v cerkvi, vidnih na načrtu barokizacije, so nove stopnice vgradili na obeh straneh kora, ob vhodu v cerkev. Zidarska dela so veljala 129 fl. 47 kr., tesarska dela pa 43 fl. 19 kr.⁵¹

Cerkvena oprema

V zvezi s cerkveno opremo so v arhivskih virih⁵² omenjeni oltar sv. Mihaela, ki je stal zunaj cerkve v tristransko odprti lopi,⁵³ kjer je ostal tudi po prenovi lope.⁵⁴ Po postavitvi južne kapele po letu 1695 so ga postavili v kapelo. Oltar sv. Ane, ki je bil postavljen ob stebru sredi cerkve, so najprej prestavili ob zid, potem pa v kapelo,

⁴⁴ H.A., Hofakten HP LVIII (1696 VII 24).

⁴⁵ H.A., Hofakten, HP LIX (1698 VIII 27).

⁴⁶ H.A., Hofakten, HP LIX (1698 VI 7), HA 23667.

⁴⁷ Elisabeth GOLLER, *Die Herrschaft Veldes 1641 bis 1803*, Innsbruck 1984 (doktorska disertacija, Universität zu Innsbruck, tipkopis), p. 331. Glej tudi H.A., Hofakten 23667, H.A., Hofakten, HP 63 (1704 VI 28).

⁴⁸ H.A., Hofakten 21129 (1707); glej tudi GOLLER 1984, cit. n. 47, p. 330.

⁴⁹ H.A., Hofakten 23703 (1713 II 3); glej tudi GOLLER 1984, cit. n. 47, p. 330.

⁵⁰ H.A., Hofakten 23703 (1713 II 3); glej tudi GOLLER 1984, cit. n. 47, p. 332.

⁵¹ GOLLER 1984, cit. n. 47, p. 326, n. 9.

⁵² GOLLER 1984, cit. n. 47, p. 329.

⁵³ Na lokaciji sedanjega vhoda v cerkev z južne strani.

⁵⁴ GOLLER 1984, cit. n. 47, p. 329.

[illegible]

ki so jo pozidali pred koncem avgusta leta 1687 nasproti Mihaelovega oltarja.⁵⁵ Na koru je stal oltar sv. Helene, ki so ga zaradi novih orgel potisnili ob steno. Ta oltar je bil prej v cerkveni lopi, a so ga tam podrli, ker je bil samo iz mavca in v cerkveni lopi že dolgo niso več maševali.⁵⁶ Škofov vizitator je predlagal, da bi kip in svečnično podobo postavili na drugi oltar ali pa posebej zanj postavili nov oltar, kar pa ni bilo uresničeno. Morda je s tega oltarja kipec angela, najden med fragmenti freskoometov in kosov reber,⁵⁷ vendar je kipec kamnit in ne iz mavca. Istočasno so v cerkveni stolp prestavili tudi veliki zvon, ki je visel pod streho sredi cerkve.⁵⁸ Oba baročna oltarja sv. Blaža in sv. Magdalene sta ostala na starem mestu, tako kot bogato pozlačeni glavni oltar iz leta 1666 z Marijo z Jezusom, skupaj s cesarjem Henrikom II. in ženo Kunigundo.⁵⁹ Leta 1762 so pozlatili omenjene oltarje v skupni vrednosti 470 fl.⁶⁰

Po zapiskih župnika F. Avsca iz leta 1931 so bili vsi trije kamniti oltarji novi leta 1700, glavni oltar in oltar v. Ane pa sta bila iz stare cerkve postavljena v novo, ker sta bila pač »še dobra«. Za glavni oltar je Avsec zapisal, da naj bi bil po Lavtižarju iz leta 1666, vendar pa meni, da je s svojimi merami vsaj sto let mlajši. Zapisal je: »bogato okrašen izhaja iz tradicije oltarnih nastavkov 17. stoletja, ki predstavljajo vrh naše rezbarske umetnosti v tem času, kiparska govorica neznane delavnice pa je blizu vzdušju sosednjih severnih pokrajin, na primer delavnicam na avstrijskem Štajerskem«. ⁶¹ Oltar postavlja v leta pred 1750 tudi Sergej Vrišer, v bližino nastajanja Facijevih rezbarij. ⁶² Natančnejšo letnico postavitve glavnega oltarja 1747 navaja cerkveni inventar iz leta 1815. ⁶³

Ostali trije kamniti oltarji so po naročilu Janeza Danijela barona Gallenfelsa nastali v delavnici ljubljanskega kamnoseka Mihaela Kuša leta 1699, ⁶⁴ po njegovi

⁵⁵ H.A., Hofakten 21295 (1687 VIII 21); GOLLER 1984, cit. n. 47, p. 329.

⁵⁶ H.A., Hofakten 21120 (1642 IX 11); GOLLER 1984, cit. n. 47, p. 329.

⁵⁷ ZVKDS RC, Popis arheoloških fragmentov iz cerkve Marijinega vnebovzetja, Ljubljana, januar 2021; kip je opredeljen kot kamnit.

⁵⁸ GOLLER 1984, cit. n. 47, p. 329.

⁵⁹ GOLLER 1984, cit. n. 47, p. 329.

⁶⁰ H.A., Hofakten 23479 (1762 XII 21).

⁶¹ NŠAL, Fran Avsec, *Župnija Bled*, terenski zapiski (glej zapisa o oltarjih in orglah).

⁶² Sergij VRIŠER, *Baročno kiparstvo*, Ljubljana 1967 (*Ars Sloveniae*), p. XVI.

⁶³ Franc GORNIK, *Zgodovina Blejske župnije*, Celje 1990, p. 156.

⁶⁴ Blaž RESMAN, *Barok v kamnu. Ljubljansko kamnoseštvo in kiparstvo od Mihaela Kuše do Francesca Robbe*, Ljubljana 1995, pp. 20–22, 25.

smrti 18. oktobra 1699 pa naj bi kot izvrševalec Kuševe oporoke projekt zaključil Kušev dobri prijatelj in sosed, stavbenik Francesco Ferrata, ob sodelovanju kamnoseka Luke Misleja. Sočasne so beneško občutene oltarne slike z upodobitvijo oltarnih patronov sv. Marije Magdalene na severnem slavoločnem oltarju, sv. Blaža na južnem slavoločnem oltarju ter sv. Mihaela v južni kapeli.⁶⁵ Zanimiva je Avščeva opomba ob opisu slik, da je oltarna slika sv. Mihaela v primerjavi s slikama sv. Magdalene in sv. Blaža zgoraj »prištukana«, ker so pozabili obvestiti slikarja, da bo okvir oltarja sv. Mihaela višji in ožji.⁶⁶ V severni stranski kapeli stoji oltar sv. Ane, delo kranjskega kiparja Valentina Vrbnika s sliko, ki izhaja iz Layerjeve delavnice v Kranju. Vrbnik je obenem avtor obeh parov angelov na volutah v atiki oltarjev sv. Blaža in Marije Magdalene ter dveh dodanih angelcev v tronu glavnega oltarja.⁶⁷

Med prenovno cerkvene notranjosti je bila vsa cerkvena oprema restavrirana.⁶⁸ Z izjemo zakristijske omare⁶⁹ so dela opravili restavratorji Restavratorskega centra ZVKDS, ki so med drugim vrnili prvotni videz tudi lesenemu gotskemu kipu sedeče Marije z Jezusom iz okoli leta 1465.⁷⁰ Kip je po novem na ogled na razstavi v Proštiji.

Poslikave

Sodeč po ohranjenih fragmentih freskoometov, odkritih v prezbitერიju v prostoru pod tlakom,⁷¹ je bila cerkev poslikana verjetno že pred 15. stoletjem. Natančnejša analiza fragmentov bo pokazala, ali gre za zgodnjegotsko poslikavo ali za ostanke fresk iz okoli 1470, ki so bile uničene ob gradnji severne in južne kapele v 17. stoletju. Freske so, kot je zapisal že Tomaž Hren, namreč pokrivala ne le

⁶⁵ KATRA MEKE, Beneško baročno slikarstvo na Kranjskem in Štajerskem : naročniki in zbiralci, Ljubljana 2017 (doktorska disertacija, Univerza v Ljubljani, tipkopis), pp. 270–273.

⁶⁶ NŠAL, Fran Avsec, *Župnija Bled*, 1921, 1922.

⁶⁷ Blaž RESMAN, *Kiparstvo poznega baroka na Gorenjskem*, Ljubljana 2006, pp. 181–182.

⁶⁸ Poročila o restavriranju oltarjev, prižnice, fresk in kamnitih elementov, ki jih je izdelal RC ZVKDS ter lestencev, ki jih je restavriral zlatar in pasar Anton Marolt, hrani ZVKDS OE Kranj v Dosjeju spomenika, Bled – EŠD 24, št. spisa 35101-0048/2014.

⁶⁹ Omaro, stavbno pohištvo in klopi je restavriral Anton Bohinc, u.d.i. lesarstva.

⁷⁰ Kip je pred leti do nerazpoznavnosti preslikal neznani »mojster«. ZVKDS OE Kranj, Dosje Bled – EŠD 24, št. spisa 35101-0048/2014.

⁷¹ Med povojno obnovo cerkve je bil v ladji položen nov kamniti tlak po načrtu arhitekta Antona Bitenca. Polona BITENC – Timotej KNIFIC, *Srednjeveško grobišče na Blejskem otoku, Srednjeveški Blejski otok v arheoloških virih* (ed. Benjamin Štular), Ljubljana 2020, p. 17.

13. Fragment gotske freske z
južne ladijske stene.
Bled, Proštija

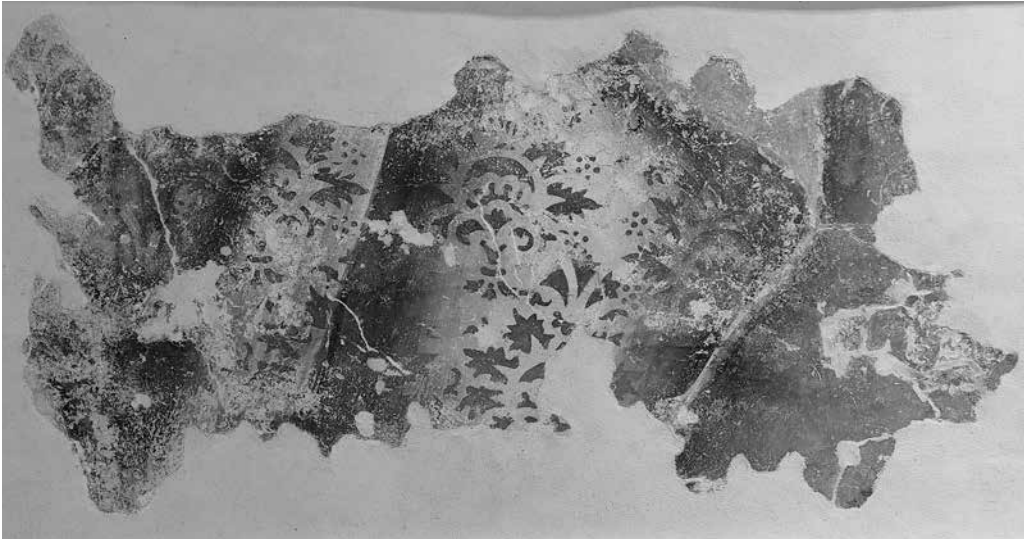

notranjost prezbiterja, temveč tudi severno ladijsko steno,⁷² kar dokazuje fragment, odkrit in prezentiran *in situ* pod baročno prižnico. Glavnino gotskih fresk je uničila severna kapela, prizidana leta 1687,⁷³ veliko gotsko fresko na južni ladijski fasadi, odkrito ob obnovi fasade pa južna kapela, prizidana po letu 1695.⁷⁴ Tri večje fragmente, skrite pod prislonjeno zahodno steno kapele, so restavratorji uspeli sneti in so kot tabelne slike prezentirani na razstavi v Proštiji (sl. 13, 14). Žal je na le enem fragmentu ohranjen del svetniške figure, kar je premalo, da bi zanesljivo razbrali vsebino. Glede na velikost freske, ki je segala skoraj do napušča sedanje kapele, je bil na freski upodobljen sv. Krištof, morda z asistenčnimi figurami, lahko pa je bila freska povezana z bližnjim oltarjem sv. Mihaela ali z zavetnico svetišča.

⁷² Fragment gotskega fresko ometa s poslikavo je bil odkrit in prezentiran pod baročno prižnico med obnovo cerkvene notranjosti leta 2017.

⁷³ H.A., Hofakten 21295.

⁷⁴ Fragmente freske ohranjene pod zahodnim zidom južne kapele so restavratorji Restavratorskega centra ZVKDS sneli in jih pritrdili na stabilno podlago. Prezentirane so na razstavi v bližnji Proštiji, ki je bila odprta v septembru leta 2022.

14. Fragment gotske freske z južne ladijske stene. Bled, Proštija

Freske v prezbitteriju iz okoli 1470 so delo slikarja iz kroga ali delavnice Maškega mojstra, izšolanega v delavnici Mojstra Bolfganga.⁷⁵ Anonimni slikar je za poslikavo uporabil tedanje grafične predloge Mojstra E.S. in nizozemske štiridesetlistne *Biblie pauperum* in upodobil Marijin cikel, od katerega so fragmentarno ohranjeni prizori na severni strani *Oznanjenje materi Ani na njenem domu*, *Srečanje Joahima in Ane pri Zlatih vratih*, pod njima je upodobljena Marija kot tempeljska devica, na nekdanji desni poli severne stene pa se skozi vso višino pne evharistični Kristus pod gotsko arhitekturo, ki ga spremljata angela z orodji trpljenja. Ohranjeni del druge polovice cikla na južni steni se začneja z *Marijinim obiskovanjem* in nadaljuje s *Kristusovim rojstvom* v obliki *Marijinega čaščenja deteta* in z *Obrezovanjem*. Tik nad *Kristusovim rojstvom* se še vidi odlomek *Marijinega oznanjenja*, ohranil se je tudi del *Predstavitve v templju* in del prizora s starcem v postelji. Sodeč po pokrivalu gre za *Jožefov sen pred begom družine v Egipt*, ki delno prekriva ohranjeno starejšo plast ometov s posvetilnim križem iz časa posvetitve prezbitterija leta 1467. Razen manjših fragmentov, odkritih na robovih fresko ometov ob odstranjevanju neustreznih plomb, so bili posegi zelo zadržani, usmerjeni predvsem v odstranjevanje neprimernih plomb ter čiščenje in utrjevanje fresko ometov z minimalnimi retušami.

⁷⁵ Janez HÖFLER, *Srednjeveške freske v Sloveniji*, Gorenjska I, Ljubljana 1996, pp. 68–71.

Zvonik

Samostojno stoječi zvonik je v spodnjem delu še gotski. Osrednji del je bil pozidan po potresu leta 1511, ko je bil stolp močno poškodovan in le za silo popravljen z leseno zgradbo. Temeljito so ga prenovili šele po več prošnjah leta 1680. Pri gradnji so sodelovali kamnar Jakob Požlep, zidarska mojstra Janez Soklič in Matija Svetina, pesek pa je priskrbel Jurij Zupančič. Leta 1688 je zvonik prizadela nova nesreča. Zaradi strele je pogorela streha, ki jo je leta 1690 popravil tesar Jernej Kumerdej; popravilo je stalo 139 fl. 53 kr.⁷⁶

Leta 1691 je prišlo v Briksen poročilo, da se stolp spet maje,⁷⁷ popravljali pa so ga tudi leta 1723, ko je bilo za obnovo porabljenih 1201 fl.⁷⁸ ter leta 1760, ko je med računi ponovno navedena obnova.⁷⁹

Leta 1765 je bila streha na novo prekrita, današnjo podobo pa je dobila po požaru leta 1782.⁸⁰

Zvonik je poslikan z renesančnimi šivanimi vogali, ohranjena je tudi slikovita ura na južnem pročelju iz 17. stoletja. Večji zvon je bil odlit leta 1737 v zvonarski delavnici Antona Samasse v Ljubljani, manjša sta iz delavnice Gašparja Franchija.⁸¹

Proštija, Mežnarija in Puščavica

Otok so obiskovali številni romarji, ki so navadno prespali v prostorih Proštije tik ob cerkvi, velike nadstropne zgradbe pravokotnega tlorisa s štirikapno streho. Manjša okenca v pritličju iz peraškega zelenega tufa, z robovi posnetimi na »ajdovo zrno«, ki se razlikujejo od bogatejših v nadstropju, dokazujejo, da je bila sprva stavba pritlična. Obnovili in razširili so jo najprej sredi 17. stoletja, ker je bila popolnoma zapuščena.⁸² Po predračunu bi morali stroški znašati 400 fl. Potem, ko

⁷⁶ H.A., Hofakten 21295 (1688 XII 28); glej tudi GOLLER 1984, cit. n. 47, p. 330.

⁷⁷ H.A., Hofakten 21295 (1691 XI 23);); glej tudi GOLLER 1984, cit. n. 47, p. 330.

⁷⁸ H.A., Hofakten 23668.

⁷⁹ H.A., Hofakten, HP CV (1760 XII 20);); glej tudi GOLLER 1984, cit. n. 47, p. 333.

⁸⁰ H.A., Hofakten, HP CX (1765 VIII 27);); glej tudi GOLLER 1984, cit. n. 47, p. 330.

⁸¹ Oblikovno in barvno vogalniki niso povsem enotni, žal dokumentacija izvirnih vogalnikov pred restavratorskimi posegi po drugi svetovni vojni ni ohranjena.

⁸² H.A., Hofakten 21120 (1642 IX 11).

je škofovstvo od tega zaračunalo 200 fl. proštu Simonu Trinzi,⁸³ ker ta v svojem mandatu ni storil ničesar, da bi preprečil postopno propadanje hiše, so se leta 1653 začela gradbena dela.⁸⁴ Stavba je kasneje zahtevala različna popravila, predvsem je bilo treba večkrat prekriti streho.⁸⁵ Med leti 1683 in 1753–1758 je bila proštija v zakupu grajskega oskrbnika in zakupnika grajskega imetja.⁸⁶ Leta 1787 so ji dodali vrhnje nadstropje, tako da so poleg romarjev v njej lahko bivali tudi kaplan – cerkveni oskrbnik in prošt, kadar je obiskal Bled. V pisanih virih, na primer v inventarju iz leta 1669, poimenujejo stavbo gostišče in mežnarija, iz česar lahko sklepamo, da je v njej sprva bival tudi cerkovnik. Okrog leta 1790 je stavba deloma pogorela.⁸⁷ Obnovili so jo leta 1793 s proštijскими sredstvi. Med zadnjo prenovo, zaključeno leta 2022, sta bila zgornje nadstropje in podstrešna etaža urejena za novo muzejsko zbirko.

Baročna stavba Mežnarije pod Proštijo je bila zgrajena v prvi polovici 18. stoletja. Stavbe na Valvasorjevi upodobitvi otoka v Slavi vojvodine Kranjske iz leta 1689 še ni, na najstarejši karti Bleda iz leta 1749 pa sta na otoku zarisani poleg cerkve in zvonika dve stavbi, vendar je imenovana kot kaplanija le zgornja (proštija).⁸⁸ Pribrežno stavbo odlikujejo kakovostni kamnoseški okenski okviri in portal iz perachiškega tufa ter na pole poslikano pročelje. Od leta 1707, ko sta bila po zapovedi briksenskega škofa imenovana dva kaplana, so enega naselili v mežnariji, drugi pa se je takrat verjetno preselil na jezersko obalo, kjer je domnevno na lokaciji današnje Vile Bled stala upravna stavba proštije, v kateri je vrsto let domovala blejska šola. Del Mežnarije je po zadnji prenovi namenjen protokolarnim dogodkom, vmesni sodobni trakt, ki povezuje obe stavbi po načrtu arhitekta Toneta Bitenca, pa gostinsko-turističnim namenom.⁸⁹

Na otoku za cerkvijo stoji tudi manjša pribrežna stavba, imenovana Puščavica. Sprva lesena stavba, postavljena pred letom 1636 za duhovnika-puščavnika Miha-

⁸³ Trinza je ta denar v dolgotrajnem procesu zahteval nazaj. GOLLER 1984, cit. n. 47, p. 330.

⁸⁴ H.A., Hofakten 22636 (1642 XI 27), (1645 XI 20).

⁸⁵ H.A., Hofakten, HP CXXXVIII (1793 V 27), računi od 1641 do 1803; H.A., Hofakten, HP XXXI (1654 III 14).

⁸⁶ GOLLER 1984, cit. n. 47, p. 330.

⁸⁷ Josef Georg Pasler je obvestil škofijo, da bo potrebno obnoviti stanovanje v proštiji, potem, ko ga je uničil požar. H.A., Hofakten, HP CXXXV (1790 IX 18); glej tudi GOLLER 1984, cit. n. 47, p. 330).

⁸⁸ Karto hrani Arhiv Republike Slovenije, SI AS 1068, karta 5/15, v digitalni obliki tudi ZVKDS OE Kranj.

⁸⁹ Arhitekt Tone Bitenc (1920–1977), zadnji Plečnikov asistent, je vodil prenovo otoka v letih 1971–1977. Glej Peter PETRU, Blejski otok urejen, *Varstvo spomenikov*, XVII–XIX/1, 1974, pp. 79–84.

ela Waidmanna, brata tedanjega oskrbnika in poznejšega glavarja na gradu Krištofa Karla Waidmanna, je služila tudi kasneje za druge duhovnike-puščavnike, ki so se naselili na otoku, da bi uživali spokojni mir. Kdaj je bila stavba pozidana, viri ne povedo. Najstarejši pisani vir je iz leta 1751, ko je bilo kaplanu Thomasu Wallachu iz cerkvene blagajne izplačano 190 fl. 33 kr. za gradnjo puščavice,⁹⁰ leta 1785 pa je bilo odobrenih 1095 fl. 59 kr. za stroške gradnje in popravila kaplanovega stanovanja.⁹¹ Oblikovanje obstoječe stavbe je iz leta 1852, ko jo je župnik Simon Peharc pripravil za prenočevanje romarjev. Vrsto let je bila stavba zapuščena, s prenovo v zadnjih letih pa bo dobila novo namembnost.⁹²

Pod zvonikom stojita kamnita baročni celopostavni kip Marije Magdalene neznane provenience in gotski svetilnik, prinesen iz Stare Loke.⁹³ Oba sta bila postavljena na otoku med povojno prenovo, vendar še nista bila deležna restavratorskih posegov.

Viri ilustracij: ZVKDS, foto: Bernarda Jesenko Filipič (1, 2); Nadškofijski arhiv Ljubljana (3, 4); Nika Leben, osebni arhiv (5, 13, 14); Diözesanarchiv Brixen (6–12)

⁹⁰ H.A., Hofakten 25477 (1751 III 28); glej tudi GOLLER 1984, cit. n. 47, p. 330.

⁹¹ H.A., Hofakten 23157 (1785 VII 2); glej tudi GOLLER 1984, cit. n. 47, p. 330.

⁹² Puščavnica je v fazi celovite prenove po načrtih projektantov A2o2 arhitekti, Ljubljana 2019. Načrte hrani Arhiv ZVKDS OE Kranj, Dosje Blejski otok.

⁹³ Dokument v Arhivu ZVKDS OE Kranj, Dosje Blejski otok - EŠD 24.

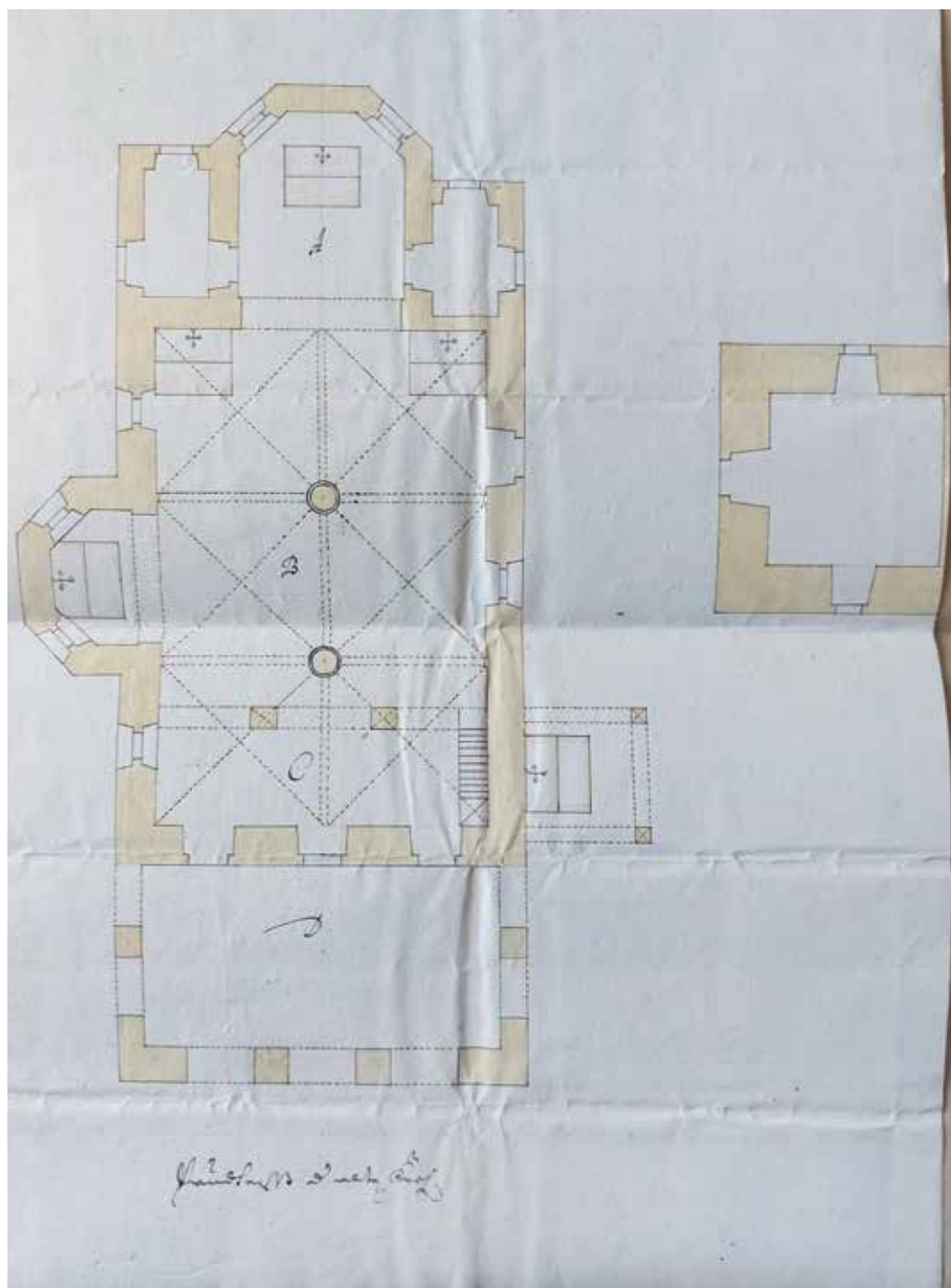
Neue Erkenntnisse zur baulichen Entwicklung der Kirche Mariä Himmelfahrt auf der Insel Bled

ZUSAMMENFASSUNG

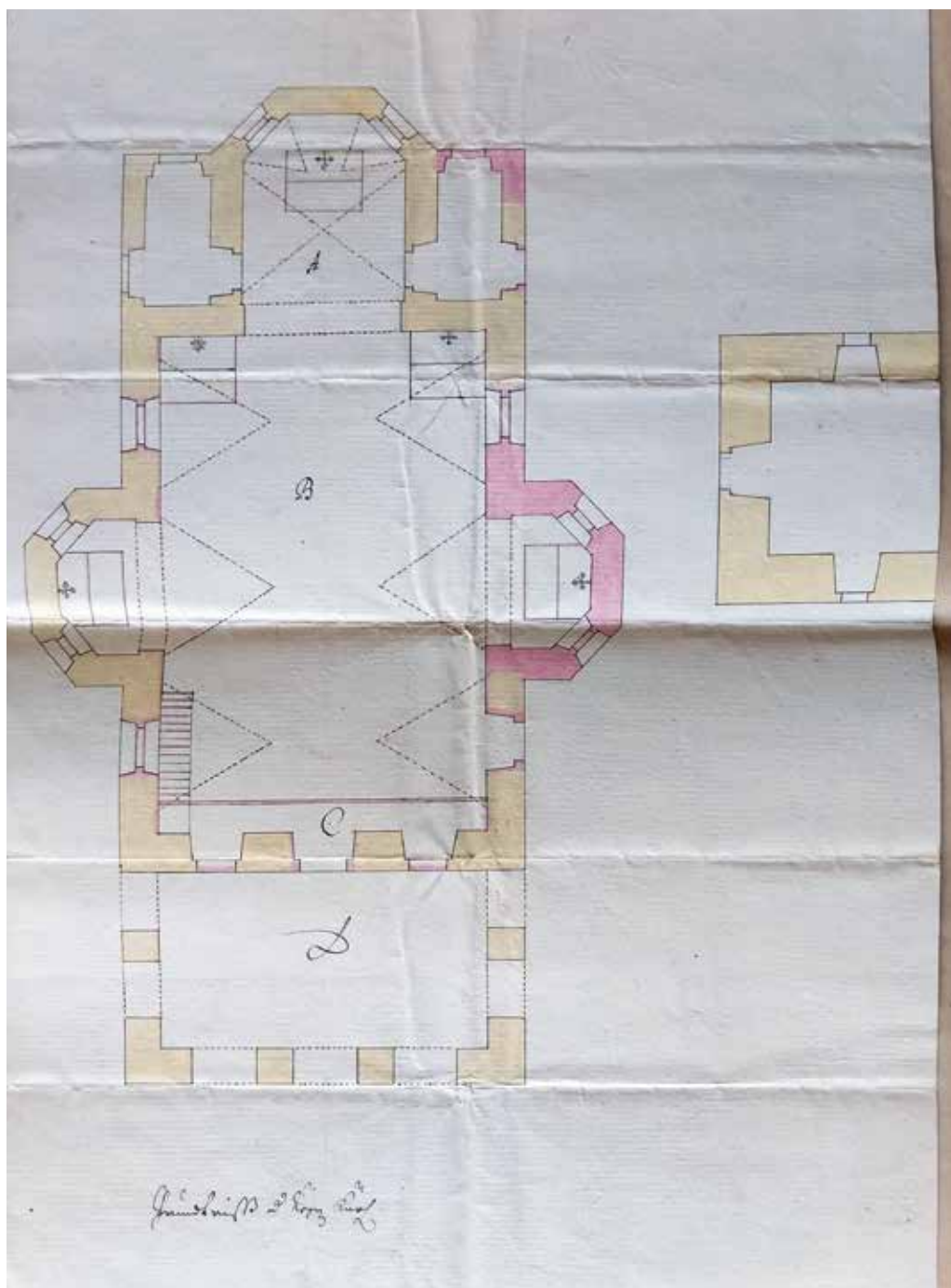
Kapela Neue Erkenntnisse zur baulichen Entwicklung der Kirche MaDie Kirche Mariä Himmelfahrt auf der Insel von Bled, die ursprünglich der Geburt der Jungfrau Maria geweiht war und 1185 erstmals erwähnt wurde, hat aufgrund ihrer außergewöhnlichen Lage und ihrer symbolischen Bedeutung eine äußerst reiche Baugeschichte, die durch reichhaltige Aufzeichnungen im Archiv der Erzdiözese Brixen (Das Hofarchiv (H.A.) Brixen – Bressanone) gestützt wird. Die Kirche befand sich seit dem 11. Jahrhundert im Besitz der Bischöfe von Brixen. Ergänzt werden die Informationen aus den Archiven durch Funde, die bei den jüngsten Renovierungsarbeiten an der Architektur und Ausstattung der Kirche gemacht wurden, insbesondere im Hinblick auf die romanischen und gotischen Entwicklungsphasen des Gebäudes und die Barockisierung der Kirche. Vinko Šribar, der in den 1960er Jahren archäologische Arbeiten auf der Insel leitete, vermutete mehrere vorromanische und romanische Vorgängerbauten an der Stelle der heutigen Kirche. Neben den Annahmen einer Holzkirche mit gemauerter Apsis sind vor allem die letzten beiden Phasen fragwürdig. Die dreischiffige Basilika aus dem 12. Jahrhundert, die wie ihre zweischiffige Vorgängerin aus dem 11. Jahrhundert von zwei Apsiden gekrönt gewesen sein soll, wäre ein außergewöhnliches Beispiel für die Region Gorenjska. Da in einem Apsidenschluss drei Apsiden zu erwarten gewesen wären, wurden zusätzliche Sondierungen in der gotischen Sakristei durchgeführt, in der aufgrund der Grundrisse eine dritte Apsis vermutet wurde, sie fielen jedoch negativ aus. Die These von Šribar wird damit etwas entkräftet, zumal auch die Analysen der mittelalterlichen Insel, die von der archäologischen Abteilung des Nationalmuseums im Jahr 2020 durchgeführt wurden, nicht mehr von einem dreischiffigen Vorgängerbau mit zwei Apsiden sprechen. Die heutige barocke Kirchenarchitektur ist in ihrem Kern zweifelsohne gotisch. Seine Größe und Form werden durch die bei der Nachkriegsrenovierung entdeckten Sondierungen im Putz der Wand des nördlichen Seitenschiffs und der nördlichen Sakristei sowie durch die Fensteröffnungen bestimmt, aber leider gibt es nur wenige Unterlagen, die die romanische Konstruktion der Wände des nördlichen und südlichen Seitenschiffs bestätigen.

Ihre Ausmaße und die Form des Altarraums werden definiert durch die bei der Nachkriegsrenovierung entdeckten Sondierungen im Putz der Wand des nördlichen Seitenschiffs und der nördlichen Sakristei sowie durch die Fensteröffnungen, aber leider gibt es nur wenige erhaltene Dokumente, die die romanische Konstruktion der nördlichen und südlichen Seitenschiffwand bestätigen würden. Die Entdeckung von Fragmenten gotischer Rippen und eines geometrischen pyramidenförmigen Auslegers, von denen Spuren an der Nordwand des Chors erhalten sind, bestätigen die Form der Rippen und der Stützen der Bogenkonstruktion im Chor (1465 vom Bischof Sigismund

von Lamberg geweiht), während das Schema des Bogens unbestimmt bleibt. Die einzige erhaltene gotische Schlussstein-Figur, die in der Barockzeit in die Fassade des Chors eingebaut wurde, hat acht Rippenzapfen, so dass dieser Schlussstein, wenn er überhaupt aus dem Chor stammt, nur mit dem Sterngewölbe verbunden sein kann. Am wertvollsten für die Analyse der baulichen Entwicklung sind jedoch die beiden erhaltenen Pläne für die Barockisierung des Kirchengebäudes aus dem Jahr 1695, die im Archiv von Brixen aufbewahrt werden. Die Kirche wurde mehrmals durch Erdbeben beschädigt und häufig repariert (1523 wurde sie vom Bischof von Ljubljana, Christophorus Rauber, neu geweiht). Die Pläne wurden auf zwei Papierbögen gezeichnet, mit farbigen Grundrissen der alten und der neuen Kirche. Der Plan der damals bestehenden Situation zeigt das zweischiffige Kircheninnere. Das Kreuzgewölbe, das durch farbig akzentuierte Gliederungen in drei Querschiffe mit zwei Paaren kreuzförmiger Joche unterteilt ist, wird von zwei Säulen getragen, was die Behauptung von Thomas Chrön bestätigt, der bei seinem Besuch der Kirche im Jahr 1601 oder 1624 einen zweischiffigen Innenraum sah. Der Plan des zweiten Grundrisses mit dem barocken gewölbten Kirchenschiff und dem Chor zeigt die Veränderungen in roter Farbe, insbesondere das Entfernen des Außenaltars und den Einbau eines neuen Eingangs, die Erweiterung der Südkapelle, den zu einem Fenster umfunktionierten gemauerten Eingang zwischen Südkapelle und Chor, die Erweiterung der Südsakristei (nicht realisiert) und die Absenkung des Chorgestühls. Die Vorhalle ist auf diesen Plänen noch offen. Der Name des Baumeisters Francesco Ferrata ist in einer im Brixner Archiv aufbewahrten Urkunde, dem Hofprotokoll, festgehalten. Aus der komplexen Transkription geht hervor, dass der Fürstbischof trotz einiger Bedenken die Erlaubnis erteilte, den Ausbau und die Reparaturen der Kirche nach den Plänen des Baumeisters Francesco Ferrata vorzunehmen und dass alles gemäß der Zusage von 1200 f. bezahlt werden würde. Bei der vollständigen Restaurierung der Kircheneinrichtung in den letzten Jahren wurde 1917 unter der Kanzel an der Nordwand des Kirchenschiffs ein Fragment eines gotischen Freskos gefunden, das restauriert wurde und sich in situ befindet. Dieses Fragment bestätigt die Aussage von Chrön, dass der gesamte Innenraum bemalt war. Die Malereien im Kirchenschiff wurden durch die beiden barocken Kapellen, die an das Kirchenschiff angebaut wurden, größtenteils zerstört, ebenso wie das große gotische Fresko an der Südfassade, das zeitgleich mit den Bemalungen des Innenraums entstand. Aus den restaurierten Fragmenten, die in der Propstei ausgestellt sind, geht nicht hervor, ob es sich dabei um ein Fresko des Heiligen Christophorus oder einer anderen biblischen Szene handelt.

[LEBEN 6] Tloris cerkve pred barokizacijo: lice, 1695. Briksen, Diözesanarchiv

[LEBEN 8] Tloris cerkve z barokizacijo: lice, 1695. Briksen, Diözesanarchiv

[LEBEN 13] Fragment gotske freske z južne ladijske stene. Bled, Proštija

[LEBEN 14] Fragment gotske freske z južne ladijske stene. Bled, Proštija

Avtorji / Authors

MAG. MOJCA JENKO, DIPL. UM. ZGOD.

muzejska svetnica v pokoju
Tivolska cesta 36
SI-1000 Ljubljana
mojca.jenko1@guest.arnes.si

DR. NIKA LEBEN

konservatorska svetnica v pokoju
Lojzeta Hrovata 9
SI-4000 Kranj
nika.leben@gmail.com

MAGDALENA MEZEG, MAG. UM. ZG

kustodinja
Oddelek za zgodovino in uporabno umetnost
Narodni muzej Slovenije
Muzejska ulica 1
SI-1000 Ljubljana
magdalena.mezeg@nms.si

DOC. DR. RENATA NOVAK KLEMENČIČ

Oddelek za umetnostno zgodovino
Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani
Aškerčeva cesta 2
SI-1000 Ljubljana
Renata.NovakKlemencic@ff.uni-lj.si

ASIST.-RAZISK. DR. FRANČIŠKA ORAŽEM

Oddelek za umetnostno zgodovino
Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani
Aškerčeva cesta 2
SI-1000 Ljubljana
franciska.ozarem@ff.uni-lj.si

DOC. DR. TINA POTOČNIK

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije
Služba za kulturno dediščino
Zvezdarska ulica 1
SI-1000 Ljubljana
tina.potocnik@zvkd.si

DOC. DR. KATARINA ŠMID

Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije
Titov trg 5
SI-6000 Koper
katarina.smid@fhs.upr.si

ASIST. DR. MIHA VALANT

Oddelek za umetnostno zgodovino
Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani
Aškerčeva cesta 2
SI-1000 Ljubljana
miha.valant@ff.uni-lj.si

MAG. GOJKO ZUPAN

Rusjanov trg 2
SI-1000 Ljubljana
gojko.c.zupan@gmail.com

Sinopsisi / Abstracts

1.01 IZVIRNI ZNANSTVENI ČLANEK

Mojca JENKO, Doslej spregledana estetika Veita Stossa. Križani iz Dramelj

Ključne besede: Križani iz Dramelj, veliko leseno razpelo, začetek 16. stoletja, Narodna galerija (Ljubljana), Veit Stoss (1477–1533), Nürnberg

Na stalni razstavi ljubljanske Narodne galerije je razstavljen lesen Kristusov *corpus* (NG P 69) večjih dimenzij (176 × 210 × 30cm). Starejša slovenska literatura ga obravnava kot delo Kranjskega rezbarja (ok. 1515–1520). Pred desetletjem je Andrej Smrekar nakazal možnost uvoza iz južnonemškega prostora. Ob pregledu velikih razpel na Bavarskem je pozornost vzbudila serija lesenih Križanih velikih dimenzij znamenitega nemškega kiparja Veita Stossa (1477–1533). Njegovi primerki, dobro obdelani v nemški strokovni literaturi, so si med seboj zelo podobni – po postavitvi in v detajlih. Številne značilnosti Stossovih razpel izraža tudi *Križani iz Dramelj*, ki je formalno najbližje razpeloma v Germanskem nacionalnem muzeju v Nürnbergu (Pl. O. 62; 1505–1510) in v cerkvi sv. Lawrence (1516–1520), oblikovanje perizome pa je identično oni na miniaturnem razpelu v Gettyjevem muzeju v Los Angelesu (2019.94; 1510–1515).

1.01 ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

Mojca JENKO, The Hitherto Overlooked Aesthetics of Veit Stoss. The Crucifix from Dramlje

Keywords: Crucifix from Dramlje, large wooden crucifix, early 16th century, National Gallery of Slovenia, Veit Stoss (1477–1533), Nuremberg

A large wooden corpus of Christ (176 × 210 × 30 cm) is displayed in the permanent exhibition of the National Gallery of Slovenia (NG P 69). Older Slovenian professional literature considers it to be the work of the Carniolan Carver (c. 1515–1520). A decade ago, Andrej Smrekar indicated the possibility of its import from southern Germany. When inspecting the large crucifixes in Bavaria, a series of large wooden crucifixes by famous German sculptor Veit Stoss (1477–1533) attracted his attention. His examples, well covered in the German art historical literature, are very similar to each other, in terms of both layout and details. Many characteristics of Stoss's crucifixes are also expressed by the *Crucifixion from Dramlje*, which is formally closest to the crucifixes in the German National Museum in Nuremberg (Pl. O. 62; 1505–1510) and in the Church of St. Lawrence right there (1516–1520); the perizome design is identical to that of the miniature Crucifix in the Getty Museum in Los Angeles (2019.94; 1510–1515).

1.01 IZVIRNI ZNANSTVENI ČLANEK

Nika LEBEN, Nova spoznanja o stavbnem razvoju cerkve Marijinega vnebovzetja na Blejskem otoku

Ključne besede: cerkev Marijinega vnebovzetja, Blejski otok, gotika, Nadškofijski arhiv Briksen, Hofraths Protocol 1693–1695, Francesco Ferrata, barokizacija

Odkritja ob zadnjih prenovah cerkve Marijinega vnebovzetja na Blejskem otoku (prvič omenjene 1185) dopolnjujejo arhivski podatki, ki jih hrani Nadškofijski arhiv v Briksnu (Das Hofarchiv (H.A.) Brixen – Bressanone). Za analizo stavbnega razvoja sta najbolj dragocena ohranjena načrta iz leta 1695 s koloriranimi tlorisoma stare in nove cerkve. Na načrtu obstoječega stanja je zrisana dvoladijska notranjost cerkvene ladje. Obok, deljen s poudarjenimi delitvami v tri traveje s po dvema paroma križno obokanih polj, nosita dva stebra, kar potrjuje trditev Tomaža Hrena, ki je ob vizitaciji leta 1601 ali 1624 videl še dvoladijsko notranjost. Na drugem tlorisu z barokizirano, obokano ladjo in prezbiterrijem pa so z rdečo barvo označene predvidene prezidave, ki so jih po zapisu v Dvornem Protokolu zaupali stavbnemu mojstru Francescu Ferrati (H.A., Hofakten: Hofraths Protocol 1693-1695, HRP 57 (1695 IX 3), pp. 681, 682).

1.01 ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

Nika LEBEN, New Insights into the Development of the Church of the Assumption of the Virgin Mary on Bled Island

Keywords: Church of the Assumption of Mary, Bled Island, Gothic, Archdiocesan Archive of Brixen, Hofraths Protocol 1693–1695, Francesco Ferrata, Baroquization

Discoveries made during the last renovations to the Church of the Assumption of Mary on Bled Island (first mentioned in 1185) were supplemented by archival data preserved in the Archdiocesan Archive in Brixen (Das Hofarchiv (H.A.) Brixen – Bressanone). The most valuable sources for analysing the architectural development are two preserved coloured floor plans of both the old and new church from the year 1695. The plan depicting the existing state shows a two-nave church interior. The vault, divided by marked divisions into three bays, each with two pairs of cross-vaulted sections, is supported by two pillars. This confirms the assertion of Tomaž Hren, who, during his visitation in either 1601 or 1624, still observed a two-nave interior. On the other floor plan, showing a Baroque-style vaulted nave and presbytery, the planned reconstructions are marked in red. According to the records in the Court Protocol, these renovations were entrusted to the master builder Francesco Ferrata (H.A., Hofakten: Hofraths Protocol 1693-1695, HRP 57 (1695 IX 3), pp. 681, 682).

1.01 IZVIRNI ZNANSTVENI ČLANEK

Magdalena MEZEG, Marija, ki doji dete: kretsko-beneška ikona iz Narodne galerije

Ključne besede: ikona, Doječa Marija, Narodna galerija, kretsko-beneške ikone, Federalni zbirni cente

Članek obravnava ikono Marija, ki doji dete, hranjeno v Narodni galeriji. Namen prispevka je osvetliti ikono z različnih zornih kotov in jo tako umestiti v širši umetnostno-zgodovinski kontekst. Ključna področja obravnave vključujejo analizo ikone s pomočjo IRF in UVF fotografij, poskus določitve njenega izvora z uporabo primerjav, razčlenbo kompleksnega ikonografskega motiva ter raziskavo njene provenience.

Magdalena MEZEG, Nursing Madonna: the Creto-Venetian Icon from the National Gallery of Slovenia

Keywords: Icon, Nursing Madonna, National Gallery of Slovenia, Creto-Venetian icons, Federal Collection Centre

This article explores the icon of the Nursing Madonna from the National Gallery of Slovenia. The aim of this study is to examine the icon from multiple perspectives, placing it within a broader framework of art history. The key areas of examination include an analysis of the icon using IRF and UVF imaging, an effort to trace its origins through comparative study, and an examination of the complex iconographic motif and its provenance.

Renata NOVAK KLEMENČIČ, Koprška Marijina rotunda: od izročila k virom

Ključne besede: arhitektura, urbanizem, srednji vek, barok, bratovščina, Paolo Naldini, Koper, Istra, rotunda Marijinega Vnebovzetja

V literaturi glede datacije, poimenovanja in funkcije nedavno prenovljene rotunde vlada velika zmeda. Datacija variira med pozno antiko in visokim srednjim vekom, poimenovanje pa od Marijine rotunde, cerkve Marijinega Vnebovzetja do rotunde blaženega oziroma svetega Elia. Kar zadeva namembnost, se vse bolj uveljavlja domneva, da je šlo za najstarejšo koprsko krstilnico oziroma za posebno krstilnico, v kateri so bili krščeni prebivalci Izole. Članek zato na podlagi novejših raziskav Kopra in njegove urbane zgodovine, ki temeljijo na arhivskih virih, obravnava vse naštetje dileme.

Renata NOVAK KLEMENČIČ, The Rotunda of St. Mary in Koper: From Tradition to Sources

Keywords: architecture, urbanism, Middle Ages, Baroque, confraternity, Paolo Naldini, Capodistria, Istria, Rotunda of the Assumption of St. Mary

There is considerable confusion in the literature regarding the dating, naming and function of the recently renovated Rotunda in Koper. Its dating varies between late antiquity and the high Middle Ages, while its denominations include the Rotunda of Mary, the Church of the Assumption of Mary, and the Rotunda of Blessed (or Saint) Elias. Moreover, the assumption that the building is the oldest baptistery in Koper has also become established. Based on recent archival research of Koper and its urban history, the article addresses all of the above dilemmas.

1.01 IZVIRNI ZNANSTVENI ČLANEK

Franciška ORAŽEM, O avtorstvu in provenienci velikega oltarja iz podružnične cerkve sv. Jožefa nad Preserjem

Ključne besede: 17. stoletje, leseni oltar, Avguštin Ferfila, sv. Jožef nad Preserjem, Nova Štifta

V prispevku so obravnavana vprašanja provenience in avtorstva glavnega oltarja v podružnični cerkvi sv. Jožefa nad Preserjem. Primerjave z oltarno opremo iz podružnične cerkve Marijinega Oznanjenja v Novi Štifti pri Ribnici kažejo na možnost provenience iz tamkajšnje kapele sv. Jožefa. Druga možna provenienca bi lahko bila kapela sv. Jožefa v cistercijskem samostanu v Bistri. Slogovna analiza kiparskega okrasa preserskega oltarja in primerjava z opusom Avgustina Ferfille in njegove delavnice je pokazala na možnost atribucije temu ljubljanskemu kiparju oziroma njegovi delavnici.

1.01 ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

Franciška ORAŽEM, On the Authorship and Provenance of the High Altar from the Filial Church of St. Joseph above Preserje

Keywords: 17th century, wooden altar, Augustine Ferfila, St. Joseph above Preserje, Nova Štifta

The paper addresses questions of provenance and authorship of the main altar in the subsidiary church of St. Joseph above Preserje. Comparisons with the altar furnishings from the subsidiary church of the Annunciation of Mary in Nova Štifta near Ribnica suggest a provenance from the chapel of St. Joseph there, from which the altar was removed between 1812 and 1832. Another possible provenance could be the chapel of St. Joseph in the Cistercian monastery in Bistra. Stylistic analysis of the sculptural decoration of the Preserje altar and comparison with the work of Avgustin Ferfila and his workshop indicate a possible attribution to this Ljubljana sculptor or his workshop.

1.01 IZVIRNI ZNANSTVENI ČLANEK

Tina POTOČNIK, Povojna arhitektura in odnos do historičnega grajenega tkiva: Ravnikarjev kompleks Trga revolucije v Ljubljani

Ključne besede: Trg revolucije, Trg republike, Edvard Ravnikar, modernizem, arhitektura, vila, Erjavčeva cesta, historično tkivo, ohranjanje

Zmagovalni natečajni elaborat in prvi načrti za ljubljanski kompleks Trga revolucije (danes Trga republike) zrcalijo preplet arhitekturnih ambicij, odnosa do zgodovinskega konteksta na začetku šestdesetih let preteklega stoletja in tedanjih političnih motivov. Edvard Ravnikar je v okviru svoje vizije nov arhitekturno-urbanistični sestav skušal uskladiti z uršulinskim samostanom in vpeti v obstoječe mestno tkivo, predvsem s pomočjo vizur. Vendar so bile zaradi uresničitve te vizije žrtvovane nekatere zgodovinske strukture, kot so vile ob Erjavčevi cesti. Prispevek se osredotoča na obravnavo zgodovinskega tkiva v zgodnjih fazah načrtovanja tega modernističnega kompleksa, zlasti historističnih vil 19. stoletja, in prispeva h globljemu razumevanju arhitekturnih stvaritev po drugi svetovni vojni v luči spreminjanja zgodovinskih naracij.

Tina POTOČNIK, Post-World War II Architectural Creations and the Treatment of Historical Built Fabric. Edvard Ravnikar's Revolution Square Complex in Ljubljana

Keywords: Master of the Trboje Madonna, Master E. S., late gothic sculpture, carving, printed templates

The winning competition entry for Ljubljana's Revolution Square (*Trg revolucije*), now known as the Republic Square (*Trg republike*) complex, and the plans from its initial design phases reflect the intricate interplay between architectural ambitions and relation to the historical context in the early 1960s, as well as the political motives of the time. Edvard Ravnikar's vision for the complex aimed to harmonize new constructions with the Ursuline convent and integrate them with the old town, particularly through the use of vistas. However, certain historical structures, such as the villas along Erjavčeva Road (Erjavčeva cesta) and archaeological remains, were sacrificed for the new development. This study focuses on the treatment of historical built fabric, especially historicist villas of the 19th century, in the early planning stages of this modernist complex, contributing to a deeper understanding of post-World War II architectural creations in light of changing historical narratives.

Katarina ŠMID, Motiv Spinaria na apnenčastem reliefu v Apsoru

Ključne besede: spinario, Apsorus, Osor, relief, rimska doba, helenizem

Članek obravnava apnenčasti relief z upodobitvijo spinaria, ki je bil odkrit na otoku Apsor (Osor). Tako najdiščne okoliščine kakor tudi čas najdbe so žal povsem neznani. Upodobitvena shema odstopa od najbolj razširjenih različic, zlasti izstopa, da mladenič sedi na zločljivem stolu in ne na skali, kar utegne biti posledica nepoznavanja tradicije *opus nobile* pri lokalnem kamnoseku. Prvotno bi relief lahko pripadal bodisi delu grobnice bodisi okrasju zasebne vile nekega bogataša, saj so te često krasili reliefi z upodobitvami slavnih del grške preteklosti. Večina kiparskih najdb na otoku sega v 1. stoletje po Kr., kar bi lahko bil tudi okvirni čas nastanka tega reliefa.

Katarina ŠMID, Spinario on a Limestone Relief in Apsorus

Keywords: spinario, Apsorus, Osor, relief, Roman era, Hellenism

The article examines a limestone relief depicting a spinario that was discovered on the island of Apsorus (Osor). Unfortunately, both the site and exact time of its discovery remain entirely unknown. The depiction deviates from the common versions, particularly in that the boy is seated on a folding chair rather than on a rock, which might be explained by the possibility that the local stonecutter was not sufficiently familiar with this *opus nobile*. The relief could have originally been part of a tomb or the decoration of a private villa owned by a wealthy individual, as such villas were often adorned with reliefs representing famous artworks from the Greek past. Most sculptural finds in the area date to the 1st century AD, which could also be the approximate period when this relief was created.

1.01 IZVIRNI ZNANSTVENI ČLANEK

Miha VALANT, Neuresničene vizije: kranjski slikarji in natečaj za zastor Deželnega gledališča v Ljubljani leta 1891

Ključne besede: umetnost 19. stoletja, zgodovina gledališča, Ferdo Vesel, Alojz Šubic, Heinrich Wettach, deželno gledališče, Slovensko narodno gledališče Opera in balet, gledališki zastor

Članek se ukvarja z natečajem za slikarsko okrasje nove stavbe Deželnega gledališča v Ljubljani v poznem 19. stoletju s poudarkom na skicah za glavni gledališki zastor, ki sta jih prispevala slikarja Alojz Šubic in Ferdo Vesel. Obravnava potek natečaja, njegov zgodovinski kontekst ter ikonografijo obeh zasnov, ki posebej poudarjata slovensko narodno identiteto. Analiza se pogloblja v izzive, s katerimi so se soočali lokalni umetniki pri doseganju visokih standardov monumentalnega slikarstva, ter v kompleksno prepletanje umetniške vrednosti in politike.

1.01 ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

Miha VALANT, Unrealized Visions: Carniolan Painters and the 1891 Competition for the Provincial Theatre Curtain in Ljubljana

Keywords: 19th Century Art, theatre history, Ferdo Vesel, Alojz Šubic, Heinrich Wettach, Provincial Theatre, Slovenian National Theatre Opera and Ballet, theatre curtain

This article explores the late 19th-century competition to decorate the Provincial Theatre in Ljubljana, focusing on designs for the grand theatre curtain by Alojz Šubic and Ferdo Vesel. It examines the course of the competition, its historical context, and the iconography of both designs, which emphasize Slovenian national identity. The analysis delves into the challenges faced by local artists in meeting the high standards of monumental painting and the complex interplay of artistic merit and politics.

1.01 IZVIRNI ZNANSTVENI ČLANEK

Gojko ZUPAN, Nace Šumi – človek slovenske kulture do mature. In principio erat Dachau I

Ključne besede: Nace Šumi, Franc Košir, Elda Piščanec, Vlasto Kopač, Zoran Mušič, France Uršič, Bruno Vavpotič, Bogdan Borčič, Klanec, Kranj, Gimnazija Kranj, Begunje, Taborišče Dachau, taboriščnik

Stoletnica rojstva zaslužnega profesorja Naceta Šumija (1924–2006) je bila izziv za poglobljen razmislek o pomenu ugledne osebnosti. Za simpozij ob obletnici je bilo pripravljeno daljše predavanje s slikovnim gradivom na Filozofski fakulteti univerze v Ljubljani, v katerem je bila natančneje predstavljena njegova mladost in gimnazijsko šolanje v Kranju. Posebej so bili predstavljeni in razloženi z njim povezani dogodki med drugo svetovno vojno - v zaporu v Begunjah in tri leta koncentracijskega taborišča Dachau, vključno z njegovimi ohranjenimi 59 pismi iz taborišča. Obdobje Dachaua je dodatno dokumentirano in razloženo s pomočjo risb taboriščnikov Vlasta Kopača, Zorana Mušiča, Franceta Uršiča, Bruna Vavpotiča in Bogdana Borčiča.

**Gojko ZUPAN, Nace Šumi – a Man of Slovene Culture to Matriculation.
In principio erat Dachau I**

Keywords: Nace Šumi, Franc Košir, Elda Piščanec, Vlasto Kopač, Zoran Mušič, France Uršič, Bruno Vavpotič, Bogdan Borčič, Klanec, Kranj, Kranj high school, WW II, Concentration camp Dachau, Internee

The centenary of the birth of art historian Nace Šumi (1924–2006) professor emeritus was a challenge for in-depth reflection on the meaning of this distinguished personality. A longer PP lecture on this figure was prepared for the anniversary symposium at the Faculty of Arts of the University of Ljubljana. His youth and high school education in Kranj were presented in detail. The events related to him during the WW II were specially presented and explained: prison in Begunje and three years in the Dachau concentration camp, including the presentation of his 59 letters from there. The Dachau period is additionally documented and explained with the drawings of the inmates: Vlasto Kopač, Zoran Mušič, France Uršič, Bruno Vavpotič and Bogdan Borčič.
